

Norge ved et vendepunkt:

Internasjonal miljø- og klimaversting eller forbilde i nord?

BKA rapportserie, nr. 2/2023

**BESTE
FORELDRENE
KLIMA
AKSJON**

**KLIMA
SMIA**

Helge Ryggvik

Rapporten er skrevet av
dr.philos. Helge Ryggvik,
som er historiker ansatt ved
TIK-senteret
ved Universitetet i Oslo.

Hans spesialfelt er økonomisk
historie. Ryggvik har skrevet flere
bøker om norsk oljevirkosomhet.

Design og trykk:

Heidi Helgerud

971 76 408

Trykk-Service AS

Nedlasting:

<https://www.besteforeldreaksjonen.no/>

Forord

Arktis er blant områdene på kloden som merker global oppvarming raskest og mest. Norge har et særskilt ansvar for forvaltning av sine suverenitetsområder i Barentshavet, inkludert Svalbard. Det er et ansvar med følger for klima, økologi og geopolitikk langt utover Norges grenser og langt inn i framtiden. Hensyn til kommende generasjoner må veie tungt i forvaltningen av disse sårbare områdene og av ressursene de inneholder.

Derfor har Besteforeldrenes klimaaksjon bedt olje-historiker Helge Ryggvik om å gjøre rede for interese-konfliktene knyttet til forvaltningen, og peke ut politisk grep som sikrer Norges suverenitet, Norges omdømme og områdets egenart for framtiden. Ryggvik har fulgt med på Norges oljeeventyr i en årrekke og trekker fram relevante historiske, juri-diske og politiske argumenter for sine anbefalinger. BKA slutter seg til anbefalingene og ønsker debatt om denne politikken velkommen.

De neste stegene i kampen for en levelig klode for framtidige generasjoner, inkludert en plan for ned-trapping av fossil energi, bør dreie seg om Arktis og dens urfolk, ressurser og økologi. Vi håper rapporten bidrar til nettopp det.

Nittedal i juli 2023

Linda Rundquist Parr

Styreleder i Besteforeldrenes klimaaksjon

BKAs krever at Norge bruker Svalbardtraktatens radikale miljøparagraf

Arktis er spesielt hardt rammet av klimaendringer og har blitt et stadig viktigere symbolsk uttrykk for kampen mot global oppvarming. Fra slutten av 2010-tallet har stadig flere banker og finansinstitusjoner gjort det klart at de ikke er villige til å finansiere oljeprosjekter i Arktis.

Men norske olje- og gassinteresser ønsker fortsatt ekspansjon nordover. Det må ikke skje. Besteforeldrenes klimaaksjon støtter derfor oljehistoriker Helge Ryggviks forslag om at Norge, med utgangspunkt i Svalbardtraktatens miljøparagraf, kan erklære hele sonen rundt Svalbard som en varig petroleumsfri sone. En slik sone bør også innbefatte de mest sårbare områdene i Barentshavet sør og områdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja. Det betyr også at Wisting-feltet aldri kan bli en realitet.

Likeledes må planene om utvinning av havbunnsmineraler i dyphavsområdene i nord stoppes, i hvert fall til kunnskapsgrunnlaget er bedre.

Svalbard har altså siden traktaten ble gjort gjeldende i 1925 en radikal miljøparagraf, som sier: «Det tilkommer Norge å håndheve, treffe eller fastsette passende forholdsregler til å sikre bevarelse og – om nødvendig – gjenopprette dyre- og plantelivet innen de nevnte områder og deres territoriale farvann.»

Det er, som Ryggvik skriver, verd å merke at paragrafen både gjaldt på land og for sjøen utenfor Svalbard. Siden både utvinning av havbunnsmineraler og leting etter og produksjon av olje og gass i så sårbare områder innebærer en stor risiko for miljøet, gir paragrafen Norge det rettsgrunnlaget som må til for å innføre fullt vern mot slik aktivitet i disse områdene.

Svalbard er mer enn noe sted i verden rammet av global oppvarming. Miljøparagrafens tekst og ånd kan derfor tolkes som at også klimahensyn må inkluderes. Det er ikke mulig å «bevare» og «gjenopprette» dyre- og planteliv i økologisk balanse på Svalbard uten at det settes en stopp for brenning av fossile brennstoffer og dermed få slutt på den globale oppvarmingen. Denne rapporten konkluderer derfor at det er galt å legge til rette for utvinning av olje og gass på Svalbard og havområdene rundt.

Besteforeldrenes klimaaksjon utfordrer derfor regjeringen til å:

1. Erklære hele sonen rundt Svalbard som en varig petroleumsfri sone i tråd med Svalbardtraktatens miljøparagraf. En slik sone bør også omfatte de mest sårbare områdene i Barentshavet sør og områdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja. Wisting-feltet bygges ikke ut.
2. Stoppe prosessen med utvinning av havbunnsmineraler i dyphavsområdene i nord, i hvert fall til kunnskapsgrunnlaget er bedre.

Norge ved et vendepunkt:

**Internasjonal miljø- og
klimaversting eller forbilde i nord?**

BKA rapportserie, nr. 2/2023

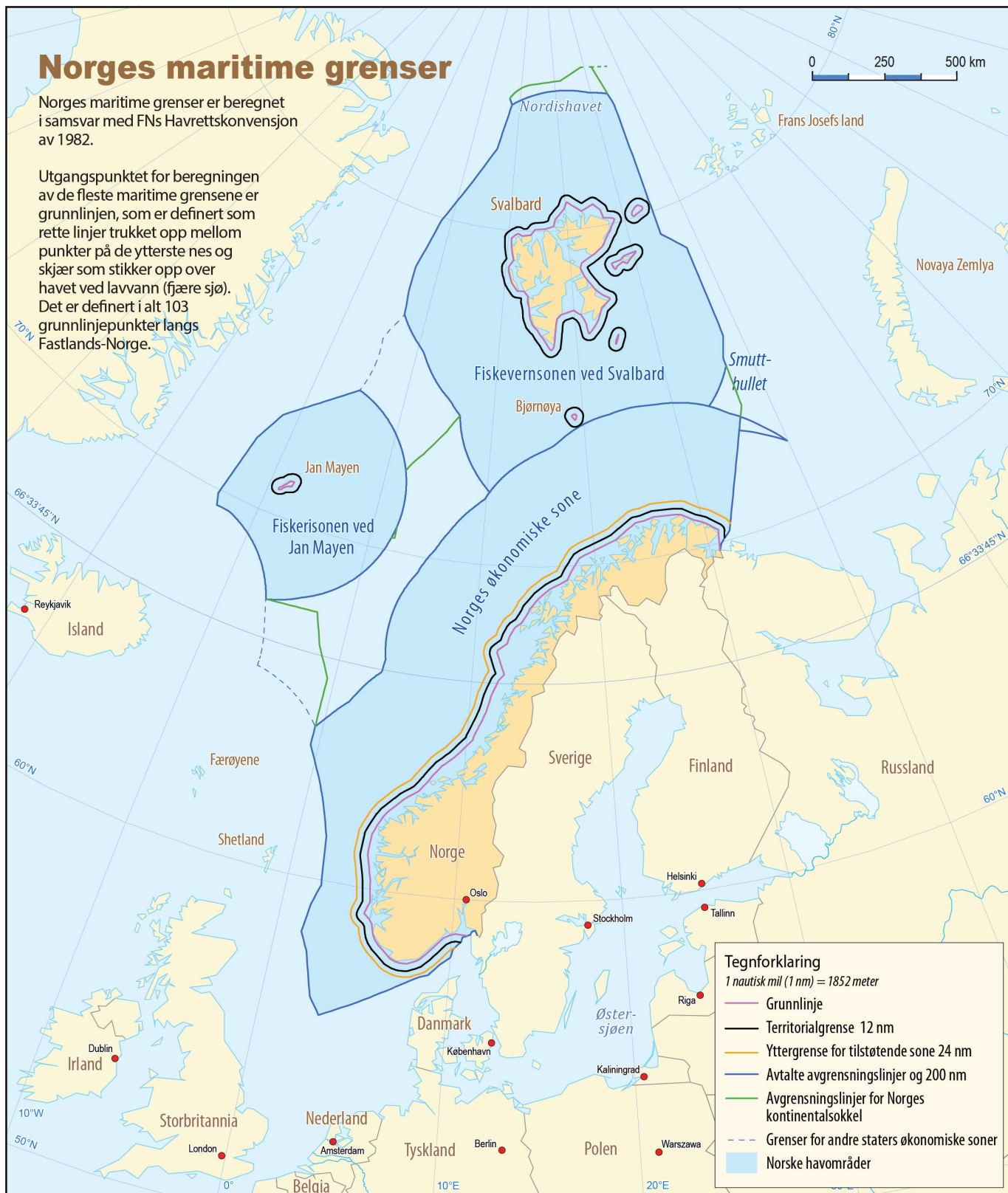
Innledning

For klimaforskere og klimaforkjempere finnes det to områder på jordkloden som tydeligere enn noe annet viser utfordringen menneskeheten står overfor; regnskogen og Arktis. Begge deler består av en helt unik rik natur som lenge har stått imot menneskenes industrialisering av jordbruk, jakt på råvarer og vareproduksjon. Begge områder har i seg selv en avgjørende betydning for klimagassbalansen. Nå ser vi at begge områder er truet. Med ny kunnskap kan man inkludere et tredje, mer utforsket, men tilsvarende viktig område for planetens økosystem; de dype havområdene mellom kontinentene.

Norge har bevilget betydelige midler for bevaring av regnskog. Men dessverre er den norske staten i ferd med å bli en spydspiss i menneskelig kolonisering av de andre områdene. Vi finner oss fortsatt i et tidsvindu hvor utviklingen kan snus til noe langt bedre. Men jo lenger utviklingen kommer, jo vanskeligere vil den være.

1. Med utgangspunkt i det samme krav om suverenitet over havområder som ligger til grunn for ønsket om industriell ishavs- og dypvannskolonisering, kan Norge stå frem som en global leder og et forbilde ved å verne områdene.
2. De aller nordligste områdene i Barentshavet, i sonen rundt Svalbard, må vernes mot petroleumsaktivitet og annen gruvevirksomhet for alltid.
3. Utvinning av havbunnsmineraler i dyphavsområdene må stoppes, i hvert fall til kunnskapsgrunnlaget er bedre.

Ved siden av miljø- og klimaeffektene av en slik politikk, vil dette kunne dempe de farlige geopolitiske spenningene som gjør seg gjeldende i området. Det er en utbredt oppfatning at klimaomstilling vil koste. Her kan derimot Norge fremstå som et internasjonalt forbilde og innføre et radikalt, ekstremt effektivt miljø- og klimatiltak som med stor sannsynlighet vil være økonomisk gunstig for Norge. Selv om det finnes sterke interessegrupper som ser seg tjent med en slik ekspansjon, vil en industriell ekspansjon inn i de aktuelle områdene vanskelig kunne gjennomføres uten massive statlige subsidier. I tillegg kommer kostandene knyttet til den konfliktfylte geopolitiske dominoeffekten Norge risikerer å utløse. Når omfanget og betydningen av en slik ekspansjon blir kjent blant klimaforkjempere ellers i verden, risikerer fordømmelsen av Norge bli så sterk at det får både negative økonomiske og politiske konsekvenser.

Norges maritime grenser slik de blir presentert av kartverket.

Området som definerer som fiskevernesonen rundt Svalbard er det samme området som i denne teksten omtales som Svalbardsonen og hvor andre land insisterer på at det er Svalbardtraktatens bestemmelser som gjelder. (Samme kart på s. 1)

Den skjulte dagsordenen

Det gigantiske området som regjeringen i juni 2023 annonserte at den ville åpne for utvinning av havbunnsmineraler har i sin nordligste del form som en spiss, pekende rett mot Svalbard.¹ Hvis en ser mønsteret for oljevirkosomhetens ekspansjon over tid, er retningen den samme om enn fra en bredere front. Spørsmålet hvor det må settes en tydelig strek, der begynnelsen på slutten til den norske oljealderen starter, er derfor i ferd med å bli uløselig knyttet til Svalbard og hvordan de sårbare havområdene rundt Svalbard skal forvaltes.

Det er på høy tid med en åpen diskusjon om de klima-, miljø og sikkerhetspolitiske konsekvensene knyttet til Norges posisjon på Svalbard og det norske kravet om suverenitet i havområdene rundt øygruppen. Faktum er at mens Norges krav om suverenitet på Svalbard er ubestridt – til tross for vesentlige begrensninger, – støtter ingen relevante land Norges krav om rettigheter på havbunnen i havområdet rundt Svalbard. Når betydningen av dette spørsmålet er så lite kjent, skyldes det dels at de siste tiårenes regjeringer har hatt som politikk å flytte omstridte norske gjerdestolper mot nord mest mulig i det stille. I offentlige dokumenter og utredninger relatert til spørsmål i de aktuelle områdene har norske myndigheter konsekvent unnlatt å omtale at områdene det har vært snakk om er internasjonalt omstridt. Det gjelder stortingsmeldingen om havbunnsmineraler så vel som de mange offentlige utredningene knyttet til norsk oljeekspansjon mot nord.²

Når det gjelder fisken i Svalbardsonen har Norges posisjon vis-à-vis omverdenen fra og med etableringen av fiskevernesonen i 1977 forblitt en slags frossen konflikt. Norge gjør krav på full suverenitet, mens andre parter i Svalbardtraktaten og kyststater med fiskerettigheter ikke aksepterer dette. Det har vært mange tilløp til farlige konfrontasjoner. Norge har imidlertid forsøkt å unngå åpen konflikt ved å på den ene siden insistere på full suverenitet, men i praksis forvalte ressursene som om Svalbardtraktaten gjelder. Russland og EU-land blir innvilget store kvoter. Det er en balansegang som ikke kan vare evig, ikke minst hvis fiskeressursene blir mindre.

Ved å åpne for havmineraler i den dype delen av Svalbardsonen eller utvinning av olje og gass på Svalbards grunnere kontinentalsokkel, finnes det imidlertid ingen tilsvarende metode for å dempe eller utsette en konfrontasjon. Dermed er Norge på vei inn i farlig farvann, uten at folk flest er klar over risikoen. Opposisjonspolitikere har vært forsiktige med å kritisere sittende regjeringer. Mange har nok tenkt at i et spørsmål der nasjonale interesser står på spill, bør strategien overlates til Utenriksdepartementet. Det er imidlertid ikke lenger Utenriksdepartementet, men Olje- og energidepartementet med sin sterke tilknytning til oljenæringen som er den reelle driveren i Norges forsering inn i Arktis.

Den norske strategien har vært basert på et håp om at andre land skal venne seg til Norges krav, og at spørsmålet på et tidspunkt blir så lite viktig for dem at de til slutt gir opp. Men den globale oppvarmingen og en tiltagende kamp om verdens resterende naturressurser har ført til at kamp om kontroll over omstridte havområder og kontinentalsokler har blitt mer tilspisset, ikke mindre. Området inne i Svalbardsonen som regjeringen ønsker å åpne for utvinning av havbunnsmineraler er i seg selv et drastisk stort skritt inn i omstridt farvann. Hvis meldingen følges opp med en faktisk aktivitet i området, eller hvis andre land eller gruveselskaper trosser Norges krav om suverenitet i det aktuelle området, risikerer man å utløse farlige sikkerhetspolitiske konflikter.

Vi trenger en helt ny tilnærming. Det finnes en opplagt løsning som gjør en endelig avklaring av rettigheter i området mye lettere. Uavhengig hvordan en endelig ubestridt avklaring om rettigheter til ressurser i Svalbardsonen vil se ut: Hvis Norge erklærer at sonen skal vernes mot all petroleumsaktivitet og utvinning av havbunnsmineraler i overskuelig fremtid, vil de fleste kildene til konflikt svekkes eller legges død.

¹ Meld. St. 25 (2022–2023), Mineralverksemd på norsk kontinentalsokkel – opning av areal og strategi for forvaltning av ressursane.

² Meld. St. 25 (2022–2023), Oljedirektoratet

Del 1

Svalbard: Norsk suverenitet med forbehold og ansvar

Traktaten

Få steder, om noen, har den globale oppvarmingen vært tydeligere enn på Svalbard. Mellom 1971 og 2017 økte gjennomsnittstemperaturen med 4 grader.³ De mange forskerne som følger utviklingen på Svalbard, forteller om isbreer som smelter og om pattedyr, fuglearter og liv i havet som er under press. Temperaturen i permafrosten som inneholder store mengder klimagasser har steget betydelig mange titalls meter ned i bakken.⁴ Lagene øverst som smelter årlig har blitt stadig tykkere. Selv grunnen ved Frøbanken, det såkalte dommedagshvelvet, hvor frø skal kunne lagres for fremtiden som følge av mulige katastrofer, har fått problemer på grunn av oppvarmingen.⁵

De siste årene har norske myndigheter både overfor den norske befolkningen og omverdenen i økende grad lagt vekt på å markere at Svalbard er norsk. I henhold til Svalbardtraktaten fra 1920 har Norge full uinnskrenket «høyhetsrett» over Spitsbergengruppen.⁶ Det het opprinnelig Spitsbergen-traktaten. Navnet Svalbard ble diktet opp av norske nasjonalister basert på noen uklare islandske kilder fra middelalderen, og har siden på norsk vært et norrønt preget navn på øyene. Men miljø- og klimaforkjempere bør merke seg at det dreier seg om en «høyhetsrett» eller suverenitet som kommer med klare forpliktelser. Andre deltagere i Svalbardtraktaten, og som gjerne er motparter til Norge når spørsmål relatert til Svalbard diskuteres, legger imidlertid ofte til et «men», hver gang Norges suverenitet over Svalbard diskuteres. For like klart som Svalbardtraktaten ga Norge full «høyhetsrett», slår den fast at det var en suverenitet med klare begrensninger.

³ [Svalbard er blitt 4 grader varmere på femti år | Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet | UiB](#)

⁴ Ulla Timlin, A. Meyer, T. Nordström, A. Rautio: Permafrost thaw challenges and life in Svalbard, i *Current Research in*

Environmental Sustainability, Volume 4, 2022, 100122.

The Independent, 4. mars 2018. Seed vaults protect the world from the apocalypse – but what if doomsday is already here.

Miljøovervåking Svalbard og Jan Mayen. Permafrost. Oppdatert 6. mai 2022. [Permafrost | MOSJ](#).

⁶ Svalbardtraktaten 9. februar 1920, Art 1.

Svalbardtraktatens første paragraf lyder: «De høie kontraherende parter er enig om å anerkjenne under de vilkår som er fastsatt i nærværende traktat Norges fulle og uinnskrenkede høyhetsrett over Spitsberggruppen.»⁷

Utfordringen den norske staten har slitt med siden er at de fleste vilkårene traktaten viser til, begrenser Norges suverenitet. Hvem som helst som er knyttet til traktaten har rett til å starte virksomheter på Svalbard.⁸ Norge har ikke anledning til å skattlegge disse virksomhetene, uten det som måtte være nødvendig for å opprettholde en administrasjon på Svalbard.⁹ Norge kan ikke innføre krav om visum. Traktaten gjør det dessuten klart at det ikke skal installeres militære baser på Svalbard.¹⁰ Siden særlig rett til skattlegging og militær aktivitet gjerne regnes som kjerneelementer i hva som menes med suverenitet, dreier deg seg om radikale begrensinger i Norges frie utfoldelse på Svalbard.

Men på et avgjørende punkt har Norge en utvetydig rett til å utøve sin suverenitet. Allerede traktatens andre artikkel heter det at «Det tilkommer Norge å håndheve, treffe eller fastsette passende forholdsregler til å sikre bevarelse og – om nødvendig – gjenopprette dyre- og plantelivet innen de nevnte områder og deres territoriale farvann ...».¹¹ Svalbard har altså siden traktaten ble gjort gjeldende i 1925 hatt en radikal miljøparagraf. Det er verd å merke at paragrafen både gjaldt på land og for sjøen utenfor Svalbard. Siden både utvinning av havbunnsmineraler og leting etter og produksjon av olje og gass i så sårbare områder innebærer en stor risiko for miljøet, gir en slik paragraf Norge det rettsgrunnlaget som må til for å innføre fullt vern mot slik aktivitet i disse områdene. I og med at Svalbard mer enn noe sted i verden er rammet av global oppvarming, kan dessuten både paragrafens konkrete tekst og ånd tolkes som at også klimahensyn må inkluderes. Det er ikke mulig å «bevare» og «gjenopprette» dyre- og planteliv i økologisk balanse på Svalbard uten at det settes en stopp for brenning av fossile brennstoffer og dermed få slutt på den globale oppvarmingen. Det er derfor på alle måter galt å legge til rette for utvinning av olje og gass på Svalbard og havområdene rundt. Dette må naturlig nok også gjelde for kullproduksjon på land.

Ishavsimperialisme i mellomkrigstiden

Svalbardtraktatens miljøparagraf fremstår på mange vis forut for sin tid. Det er like fullt ikke noe nytt at menneskelig sivilisasjon har utfordret grensene for hva Arktis kan tåle. Nederlenderen Willem Barentsz, som oppdaget Svalbard i 1596, fant et så rikt uberørt dyreliv at øygruppen i årene som fulgte i sommerhalvåret var overfylt av fangstfolk som drev rovdrift på hval, hvalross, sel og annet dyreliv. Særlig hvalolje var et viktig produkt i fremveksten av store byer i Europa. Store flåter fra datidens europeiske sjømakter konkurrerte om å tømme ressursene. Det varte ikke lenge før dyrelivet var kraftig redusert.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.* Art. 3. og Art.7.

⁹ *Ibid.* Art. 8

¹⁰ *Ibid.* Art. 9.

¹¹ *Ibid.* Art 2.

Det ble drevet fangst i sommerhalvåret på Svalbard også i hundreårene som fulgte, om ikke i samme omfang. I den den kraftige vekstperioden rett før første verdenskrig ble Svalbard gjenstand for en ny hemingsløs etableringsfase. Denne gangen var det råvarer til industri som var målet. Uten noen form for regulering så Svalbard snart ut som en gigantisk søppelplass. Selv om målet for investeringer i denne omgang først og fremst var industriråvarer, var også Svalbards dyre- og planteliv utsatt.

Bakgrunnen for at nettopp Norge fikk suverenitet på Svalbard er komplisert. Etter at nederlendere og andre stormakter som hadde kapasitet til å ruste opp store fangstskip trappet ned, dominerte russiske pomorer i en periode. Men fra andre halvparten av 1800-tallet var det også mange norske fangstfolk på Svalbard – hele tiden sammen med fangstfolk fra andre nasjoner. Også arbeiderne som jobbe i selskapene som etablerte seg på Svalbard før første verdenskrig hadde et internasjonalt preg. Men et betydelig antall var nordmenn. For samtlige arbeidere var lovløsheten som fulgte av at det ikke fantes noen stat et problem.¹²

Svalbardtraktaten var en del av oppgjøret etter første verdenskrig. De andre partene så det som gunstig at et nøytralt land som Norge tok over. Det hjalp at Norge mot slutten av krigen hadde bygd spesielt gode relasjoner til den vinnende siden, og at Russland som geografisk og historisk var en alternativ kandidat sto midt oppe i revolusjon og borgerkrig.

Mange historikere som har skrevet om norsk politikk i nordområdene i mellomkrigstiden beskriver utviklingen i et større ideologisk perspektiv.¹³ Fra tidlig på 1900-tallet og inn i mellomkrigstiden arbeidet krefter på den nasjonalistiske høyresiden for at Norge skulle sikre seg kontroll over så mye som mulig av det som fantes av land og havområder i nord. Siden Norge hadde en hvalfangstflåte som opererte også i Antarktis, ble områdene her også inkludert. Nordområdehistorikeren Einar-Arne Drivenes har brukt betegnelsen «norsk ishavsimperialisme» om trekk i tiden.¹⁴ De samme kreftene som ivret for at Svalbard skulle bli norsk, argumenterte for at Norge også burde sikre seg Grønland og Franz Josefs land.

Siden den norske ekspansjonen mot sårbare havområder i nord den dag i dag bygger på fundamentet som ble etablert i mellomkrigstiden, bør man kjenne det ideologiske tankegodset som lå bak. Den sterkeste og mest innflytelsesrike pådriveren for norsk ekspansjon i nord var Adolf Hoel. Hoel ledet flere forskningsekspedisjoner til Svalbard. Han ledet komiteen som sto bak den norske okkupasjonen på Grønland tidlig på 1930-tallet. Hoel stiftet og ledet forskningsinstitusjonen Norsk Polarinstitut. Han spilte en avgjørende rolle da Norge sikret seg rettigheter over Dronning Maud Land på Sørpolen. Han var dessuten leder av Norges Naturvernforbund fra tidlig på 1930-tallet til og med krigens avslutning. Under krigen var han samtidig rektor ved Universitetet i Oslo. Når Hoel med en slik bakgrunn ikke fremheves som en foregangsmann i nåtidens norske ekspansjon mot nord, skyldes det at han var nazist og et sentralt medlem av Quislings Nasjonal Samling.

¹² Thor B. Arlov: *Et Arktis industrieventyr? Perspektiver på industrialiseringen av Svalbard, i Arbeiderhistorie 1997.*

¹³ Thor B. Arlov: *Svalbards historie, Trondheim, revidert utgave 2003. s. 313. Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (red.): Norsk Polarhistorie, Bind 2, Vitenskapene, kapittel 3, skrevet av Einar-Arne Drivenes. Oddbjørn Fure: Mellomkrigstid 1920-40, Bind 3 i Norsk utenrikspolitikk historie. Oslo 1996.*

¹⁴ Fure 1996.

Sammenhengen mellom Hoels strategi for norsk kolonisering av nordområdene og nazismen var ikke tilfeldig. Hoel brukte selv begrepet Norges livsrom, altså «lebensraum» for å beskrive behovet for norsk ekspansjon mot nord.¹⁵ På samme måte som nazistene mente at deres jordsmonn ga tyskerne spesielle raseegenskaper («blot und boden») som ga dem rett til å herske over laverestående folk, særlig i øst, mente Hoel at nordmenn var spesielt skikket, og dermed hadde en slags historisk rett til å ekspandere mot nord. På samme måte som i nazistisk ideologi sto ikke industriell utnyttelse av naturressursene i motsetning til et ønske om å verne deler av naturen.

Et eldorado for oljeindustrien?

Med den kalde krigen ble den store sovjetiske tilstedeværelsen på Svalbard en utfordring for Norge. Siden det ble drevet utvinning av kull, hadde mange av sovjeterne sin bakgrunn fra de østlige delene av Ukraina, hvor det fantes mye gruvevirksomhet. Forholdet til Sovjet, men også til Svalbardtraktatens miljøparagraf, ble mer utfordrende da det amerikanske oljeselskapet Caltex i 1960 varslet at det planla å lete etter olje på Svalbard. Den første oljebrønnen i områder med norsk suverenitet ble boret på Svalbard, tre år før den første brønnen i Nordsjøen. Utsikten til en rekke oljeinvesteringer, anført av amerikanske oljeselskap, gjorde ikke en norsk administrasjon av Svalbard lettere. Store investeringer med mye folk og infrastruktur, uten at Norge kunne skattlegge virksomheten, borget for mange problemer. Anført av Jens Evensen forsøkte Utenriksdepartementet å omgå paragrafen i Svalbardtraktaten om skatt, ved å innføre en royalty.¹⁶

Heldigvis for miljøet ble det ikke funnet utvinnbar olje på Svalbard. Caltex første brønn ned mot mer enn 3000 meter demonstrerte midlertid tydelig miljøutfordringene ved å bore på Svalbard. Da selskapet forlot borestedet i 1966, viste det seg at det lakk gass opp fra brønnen. Sementen mellom foringsrørene og brønnen hadde ikke tørket som følge av permafrosten. Van Mijenfjorden som eller var dekket med is var delvis isfri på grunn av utslipp i vinteren som fulgte.

Naturvern blokkerer for videre oljeleting

Da det ble funnet olje i Nordsjøen, skiftet Norges politikk på Svalbard umiddelbart. Oljen og gassen i Nordsjøen kunne skattlegges uten andre lands innsigelser. Samtidig hadde miljøbevisstheten i Norge økt. Da Kristelig Folkepartis Lars Korvald i oktober 1972 overtok som statsminister etter folkeavstemningen om EF, var det parlamentariske grunnlaget svakt. Like fullt ble regjeringen fødselshjelper for en rekke tiltak som skulle få stor virkning i ettertiden. Ett av dem var opprettelsen av tre store nasjonalparker og to enda større naturreservater på Svalbard. På vestsiden av Svalbard ble mesteparten av områdene som lå ut mot kysten omgjort til nasjonalpark, med Sør-Spitsbergen og Nordvest-Spitsbergen nasjonalparker som de to største. Den 13,177 km² store nasjonalparken på Sør-Spitsbergen er nesten fire ganger større enn Hardangervidda nasjonalpark. Men i tillegg ble Nordaust-Svalbard og Sørøst-Svalbard gjort til naturreservater, hvor reglene for vern var enda strengere. Flere av områdene hvor det var blitt boret etter olje, ble nå underlagt strenge vernerestriksjoner.

¹⁵ Adolf Hoel: *Norges livsrom, Det nye Norge, Bind III. 1944. Einar-Arne Drivenes: Adolf Hoel – ishavsimperialist og polarideolog. Senter for miljø og utvikling ved Universitetet i Trondheim. Rapport nr. 3 1995. Drivenes Oslo 2004. s. 251*

¹⁶ Kristoffer Bjørklund: *Caltex-saken og norsk oljepolitikk på Svalbard fra 1960 til 1973. Masteroppgave i historie ved institutt for arkeologi, konservering og historie, Universitetet i Oslo, vår 2008.*

Dette gjaldt blant annet Edgeøya, hvor oljeselskapene Fina og Caltex hadde gjennomført hver sin boring. Både på 1980- og 90-tallet ble det boret innimellom de vernede områdene. Men tidlig på 2000-tallet ble miljøreguleringen på Svalbard skjerpet ytterligere. Fra 2002 ble en egen lov for miljøet på Svalbard gjort gjeldende.¹⁷ I 2003, i Kjell Magne Bondeviks andre regjeringsperiode, ble det opprettet flere nye nasjonalparker. I tillegg ble Hopen med havområdet rundt definert som naturreservat. Til sammen var nå 24 prosent av Svalbards landareal nasjonalpark og 41 prosent naturreservat. Med andre ord var 65 prosent av Svalbards landareal vernet mot oljevirkosomhet.

Politikken med opprettelse av nasjonalparker og naturreservater på Svalbard var på alle vis i overensstemmelse med Svalbardtraktatens naturvernartikkel. Men det var altså samtidig en måte å befeste norsk suverenitet på. Trolig ville mye ha vært annerledes hvis de første boringene på Svalbard hadde ført til store funn. Det er ennå ikke blitt boret tilstrekkelig for å utelukke at det finnes utvinnbar olje og gass på Svalbards fastland. Men jo flere vernede områder, jo vanskeligere ville det være for oljeindustrien å få et virkelig fotfeste.

Både i Stoltenberg-regjeringens Svalbard-melding fra april 2009 og Solberg-regjeringens Svalbard-melding fra mai 2016 fremstår det som at det i praksis er innført forbud mot oljeboring på Svalbard.¹⁸ Det blir dessuten begge steder eksplisitt vist til at det ikke har blitt gitt tillatelse til boring i Svalbards territorialfarvann. Meldingen fra 2009 viser til at boring offshore ikke har blitt tillatt på grunn av miljøloven.¹⁹ Hvis utviklingen på Svalbard siden 1960-tallet skulle beskrives ut fra et motsetningsforhold mellom olje og miljø, så det ut til at miljøet hadde innkassert en full seier.

Men parallelt med at Norges administrasjon på Svalbard ble underlagt et nesten helgrønt reguleringsregime, hadde norske økonomiske interesser forflyttet seg til havområdene rundt øygruppen. Det handlet først om fisk. Frem mot vår tid, i stadig større grad om olje. De siste årene også om havbunnsmineraler og metanhydrater. Mens norsk Svalbard-politikk i etterkrigstiden var preget av spenningsforholdet til Sovjet, økte nå konfliktnivået også overfor mange andre nasjoner. For å innføre effektive klimatiltak og verne miljøet i det aktuelle områder er det avgjørende å kjenne grunntrekkene i områdets folkerettslige status.

¹⁷ [Lov om miljøvern på Svalbard \(svalbardmiljøloven\) - Lovdata](#)

¹⁸ *St. meld. nr. 22 (2008–2009) s. 92. Meld. St. 32 (2015–2016) s. 94.*

¹⁹ *St. meld. nr. 22 (2008–2009)*

Litt havretts-ABC

Behovet for avgrensning av verdens sjø- og havområder har i stor grad fulgt den teknologiske utviklingen. De første territorialgrensene til sjøs hadde samme lengde fra kysten som datidens kanonkuler. Fremmede krigsskip skulle ikke komme så nært land at de risikerte å gjøre skade. Tilsvarende kunne kanoner på land sikre at grensene ble holdt. Med FNs Havrettskonvensjon fra 1982 ble det etablert flere prinsipper for hvordan grenser skulle trekkes til havs.²⁰

Sammenlignet med avklaring av grenser på land er avklaringen av suverenitet over områder til havs fortsatt langt mer uavklart. Dette er foruroligende i en tid for kampen om kontroll over ressurser til havs er tiltagende. Et sentralt konfliktpunkt er nettopp statusen til havområder rundt øyer.

Internasjonal havrett er komplisert. For å forstå striden om retten til ressurser i dype havområder og områdene rundt Svalbard, er det særlig tre begreper en bør kjenne: territorialfarvann, økonomisk sone og kontinentalsokkel.

Territorialfarvann regnes i dag gjerne som et område på tolv nautiske mil (ca. 20 km) i en grunnlinje fra de ytterste øyer og skjær langs en kyst. Med unntak om bestemmelser i folkeretten om nødhavn og lignende vil en stat være hundre prosent suveren i sitt territorialfarvann. Den vil ikke bare bestemme over fiske- og eventuelle petroleumsforekomster i grunnen, men også kunne nekte skip å passere. Da russerne våren 2018 slepte et ferdig utbygd kjernekraftverk langs norskekysten, måtte de pent søke om lov hvis de skulle oppholde seg innenfor denne sonen.

Da Norge fikk sin suverenitet over Svalbard, inkluderte dette et territorialfarvann hvor det var utvetydig klart at samtlige av traktatens bestemmelser gjaldt. Tidligere var den norske territorialgrensen på fire nautiske mil. I 2004 fulgte Norge opp en internasjonal utvikling og utvidet grensen til tolv nautiske mil både utenfor det norske fastlandet og rundt Svalbard. En utvidelse på åtte nautiske mil høres kanskje ikke så mye ut. Men med Norges lange kyststripe dreide det seg om en gigantisk utvidelse av territoriet. For Svalbards del innebar det at miljøloven som i praksis forbød oljeboring på land, nå også gjaldt for et betydelig havområde rundt Svalbard.

En økonomisk sone gir en stat suverene rettigheter til alle naturressurser både i vannsøylen, på havbunnen og i geologiske lag under denne. Men statene som administrerer en økonomisk sone kan altså ikke gripe inn overfor skipsfart i det aktuelle området. Dette gjelder også militære fartøyer. Etableringen av økonomiske soner tok for alvor av etter at britene ga etter for Islands krav om en sone på 200 nautiske mil utenfor landets kyster (ca. 370 km) i 1975. Kort tid etter fulgte det ene landet etter det andre opp med å etablere tilsvarende 200 mils økonomiske soner. Norge etablerte en 200 mils sone i 1976.²¹ Det dreide det seg om et gigantisk havområde. Norge har mye å takke Island for.

En kontinentalsokkel er egentlig et geografisk eller geologisk begrep. Det beskriver soner med sedimentære bergarter som omkranser ytterkanten av mange øyer og kontinenter. De er naturligvis viktige i en oljesammenheng fordi de kan inneholde hydrokarboner, i motsetning til de store havdypene mellom kontinentene.

²⁰ [De forente nasjoners havrettskonvensjon - Lovdata.](#)

²¹ Lov av 17. desember 1976. Lov om Norges økonomiske sone.

I Genèvekonvensjonene fra 1958, som dannet det havrettslige utgangspunktet for avgrensning av kontinentalsokler, ble det vist til at den gjaldt for dyp ned til 200 meter og lenger ned hvis det ble mulig å utvinne naturressurser på havbunnen eller nede i grunnen, enda dypere.²² Her var tanken sedimentære bergarter. Men med det tiltagende reservert for å sikre seg havbunnsmineraler har mange land i de siste årene utvidet «kontinentalsokkelen» til å gjelde havbunnen i de store havdypene mellom kontinentene. Siden verdenshavene har så stor betydning for livet på hele kloden, samtidig som bare et begrenset antall nasjoner har kyster ut mot verdenshavene, skaper dette en interessekonflikt. Dette har blitt aktualisert med striden om hvorvidt det skal utvikles nasjonale og internasjonale regimer for utvinning av havbunnsmineraler på et tidspunkt hvor verdenshavene allerede er utsatt for en rekke former for stress knyttet til forurensning og global oppvarming.

Okkupasjonen av fiskevernesonen rundt Svalbard

Utvidelsen både av kontinentalsokler og økonomiske soner endte ofte i konflikter siden det fantes et utall overlappende krav. Havretten var ment å ha en siviliserende effekt som skulle gjøre det mulig å løse konflikter uten konfrontasjoner. De involverte nasjonene tenderte naturlig nok å støtte opp om de prinsippene for avgrensning som tjente dem best. Norge, som i 1964 sikret seg en stor kontinentalsokkel i sør basert på en avtale med Storbritannia, holdt på deling etter midtlinjer som et overordnet prinsipp. I tilfeller hvor det var uenighet, kunne en nasjon enten gå rettsveien eller inngå et kompromiss med nabostatene. Men et ofte benyttet alternativ var å gjennomføre en okkupasjon. Det innebar å gjøre krav på et område og bruke militær makt for å hevde suverenitet overfor nasjoner eller aktører som nekter å innordne seg.

Da Norge i 1977 etablerte en gigantisk fiskevernesone med en radius som flere steder var på 200 nautiske mil rundt Svalbard i strid med andre lands syn, var det en okkupasjon.

Andre europeiske nasjoner med store fiskerier reagerte på at Norge tok seg til rette og sikret seg råderett over en fiskeressurs som tidligere var regnet som en allmenning. Norge på sin side hadde gode grunner til å hevde at fritt fiske i et av verdens mest produktive, men samtidig sårbare, havområder ikke fungerte. Situasjonen var ikke ulik kaoset på Svalbard tidlig på 1600-tallet og i tiden før første verdenskrig. Hvis hovedhensikten med sonen hadde vært å hindre overfiske alene, hadde Norge egentlig et utmerket utgangspunkt i Svalbardtraktatens miljøparagraf. Norge kunne som de andre traktatslandene mente var riktig, etablere en økonomisk sone rundt Svalbard og samtidig gjøre det klart at traktatens bestemmelser også gjaldt der. Men i stedet valgte Norge en annen og mer komplisert argumentasjon og taktikk. En avgjørende årsak til dette var at norske strateger så for seg at det i overskuelig fremtid ville bli aktuelt å bore etter olje og gass i de samme områdene. Da ville begrensningene som lå i Svalbardtraktatens punkter om skattlegging og likebehandling kunne skape store problemer.

Men selv om Norge insisterte på at Svalbardtraktatens bestemmelser ikke skulle gjelde i fiskevernesonen, tok forskriften som lå til grunn for etableringen av sonen utgangspunkt i den norske suverenitet som ble gitt av Svalbardtraktaten.²³ Norge utnyttet dessuten suvereniteten som ble gitt av Svalbardtraktaten til å gi den norske 200-milssonen fra fastlandet forrang der denne overlappet med en 200-milssone rundt Svalbard. Sammenlignet med den samlede størrelsen

²² Konvensjon om kontinentalsokkelen av 29. april 1958. Artikkel 1. Undertegnet i Genève. Omtales gjerne som Genèvekonvensjonen av 1958. ²³ Forskrift av 3. juni 1977 nr. 06 om fiskevernesonen ved Svalbard.

av sonen fra fastlandet og sonen målt fra Svalbard, var ikke overlappen veldig stor. En god del av blokkene som har blitt utlyst lengst nord i Barentshavet Sør fra og med 22. konsesjonsrunde i 2013 har imidlertid befunnet seg i den overlappende delen av sonen.²⁴

Siden den ensidige etableringen av fiskevernesonen rundt Svalbard i 1977 bygde på folkerettens prinsipp om økonomiske soner på 200 nautiske mil, var det implisitt at Norge ville kunne gjøre krav på olje- og gassressurser i det samme området. Når Norge ikke gikk til det skritt å «okkupere» kontinentalsokkelen samtidig med etableringen av fiskevernesonen skyldes det dels at motstanden her var langt større. Mens USA var villig til å se igjennom fingrene på etablering av en fiskevernesone, ble det signalisert at et norsk krav om fulle rettigheter til å utvinne oljen i det aktuelle området var uakseptabelt.²⁵ Den kinkige situasjonen ble løst ved at forskriften som lå til grunn for etableringen av fiskevernesonen viste til at Norge hadde rett til å etablere en økonomisk sone, altså sikre seg oljerettigheter, men ikke valgte å gjøre dette umiddelbart.²⁶ Det var ikke presserende for Norge å få en rask avklaring siden det fortsatt var mer enn nok olje og gass i den ubestridte norske kontinentalsokkel lenger sør. Dermed ble saken liggende som et uavklart spørsmål for fremtiden.

Det går an å argumentere for at en fiskevernesone administrert fra det norske fastlandet i stedet for av sysselmasteren på Svalbard, som var alternativet, har gitt norske fiskere en større sikkerhet. Det er imidlertid mer sannsynlig at det motsatte er tilfelle. For å unngå for sterke protester fra andre land har nemlig Norge i praksis administrert fordelingen av kvoter som om Svalbardtraktaten lå til grunn. Senest for sesongen i 2022 begrenset Norge seg til å fordele rundt 45 prosent av de tildelte kvotene av torsk og hyse til norske fiskere.²⁷ Resten ble fordelt mellom utenlandske fiskere, hvor Russland fikk den overlegent største andelen.

Alle har tjent på at fisket har vært regulert. Men med en fiskevernesone som var en del av en økonomisk sone rundt Svalbard, ville Norge med Svalbardtraktatens naturvernartikkel ha et solid legalt grunnlag for en praksis som ligner den som har blitt ført til nå. Siden få eller ingen da ville stilt Norges rett til å regulere bestanden i tvil, ville faren for konflikter ha vært langt mindre. Sysselmasteren på Svalbard ville ha fått en enda mer sentral rolle i forvaltningen også av havområdene rundt Svalbard. Norske myndigheter ville imidlertid som i dag kunne bygge på den samme gode fiskerikompetansen som finnes på land i Norge. Siden fiskerimyndighetene har vært såpass rundhåndet ved tildeling av kvoter til utenlandske fiskere for å unngå konflikt, ville norske fiskere samlet sett neppe komme mye dårligere ut enn i dag. I en situasjon hvor det vil være nødvendig å redusere kvoter, vil et fiskeriregime knyttet til Svalbardtraktaten ha større internasjonal legitimitet. Dermed vil farlige situasjoner hvor utenlandske fiskere nekter å forholde seg til den norske kystvakten være mindre sannsynlig. Den avgjørende grunnen til at Norge ikke har akseptert andre lands syn om at Svalbardtraktatens bestemmelser må gjelde også i en økonomisk sone rundt Svalbard er konsekvensen dette ville få for en eventuell utvinning av petroleumsressurser i det samme området. Men mens Norges strategi fra slutten av 1970-tallet

²⁴ Oljedirektoratet. 22. konsesjonsrunde, Utlysning. 2013. Oljedirektoratet. 23. konsesjonsrunde, Utlysning. 2015. Oljedirektoratet. 25. konsesjonsrunde, Utlysning. 2020.

²⁵ Torbjørn Pedersen: *International Law and Politics in U.S. Policymaking: The United States and the Svalbard Dispute*. *Ocean Development & International Law*: 42. 2011.

²⁶ Forskrift av 3. juni 1977 nr. 06 om fiskevernesonen ved Svalbard. Robin Churchill og Geir Ulfstein: *The Disputed Maritime Zones around Svalbard. Changes in the Arctic environment and the law of the Sea*, October 2011.

²⁷ Pressemelding regjeringen, 15. oktober 2021. *Enighet om norsk-russisk fiskeriavtale for 2022*.

gikk ut på å avvente for så på et egnet tidspunkt etablere en full økonomisk sone rundt Svalbard – med det avgjørende forbehold at Svalbardtraktaten ikke gjaldt her – har Utenriksdepartementet senere lagt større vekt på å vise til at Norge har en kontinentalsokkel som strekker seg fra norskekysten og opp mot havområdene nord for Svalbard. Ut fra en slik argumentasjon blir ikke spørsmålet om Svalbard har en egen kontinentalsokkel vesentlig siden Norge kan vise til at Norge har suverenitet på Svalbard. Siden andre land fortsatt står på at Svalbard har en økonomisk sone, som jo også omfatter både fisken i vannsøylen og eventuelle petroleumsforekomster og havbunnsmineraler i grunnen, har man likevel ikke kommet mye lengre. Nøkkelspørsmålet er fortsatt om traktaten skal gjelde i Svalbard-sonen, og om dermed ressursene som kan utvinnes i henhold til reguleringene Norge har ansvaret for, må deles med andre land.

Metanhydrater, snø krabber og havbunnsmineraler blir en del av spillet.

Selv om tilgang til mulige oljeressurser hele tiden har vært avgjørende for norsk strategi, taktikk og argumentasjon, har det fra 2010-tallet dukket opp en rekke nye forhold som har gjort spillet om ressursene mer kompleks. Oljedirektoratet har brukt betydelige ressurser på å kartlegge muligheten for utvinning av metanhydrater i områdene rundt Svalbard.²⁸ Metanhydrater er gass i frossen form som kan befinne seg i områder fra havbunnen og noen titalls meter lenger ned i grunnen. Det dreier om ressurser med et stort potensial for utslipp av klimagasser. Metanhydrater, som det er spesielt mye av i havområder i nord, er blitt beskrevet som en tidsinnstilt klimabombe som kan lekke ut i atmosfæren hvis havtemperaturen stiger til et visst nivå. Det er vanskelig å se for seg kommersiell utvinning uten store klimagassutslipp.

Samtidig har Norge forsøkt å bruke en massiv innvandring av snø krabber fra øst og inn mot kontinentalsokkelen utenfor Svalbard som et virkemiddel for å bygge opp om suvereniteten over eventuelle oljeforekomster i de samme områder. Her har Norge delvis spilt på lag med Russland - mot EU. Den massive innvandringen av snø krabber fra øst har trolig sammenheng med klimaendringer. Norge og Russland har vært enige om å definere snø krabber som en «sedentær» art, og på den måten definere den som tilhørende havbunnen, altså kontinentalsokkelen. I motsetning til fisken i vannsøylen i fiskevernesonen, har Norge forsøkt å gi nordmenn enerett til snø krabbefiske. Det hadde ikke kostet Norge mye å dele fisket av snø krabber med andre. Det dreier seg uansett om en art som er fremmed i faunaen. I virkeligheten handler det om en markering om retten til å utvinne olje og gass i de samme områdene. EU har protestert mot Norges posisjon. EU-domstolen avviste imidlertid i 2020 et krav fra Latvia og Spania som gikk til sak mot EU-kommisjonen fordi den ikke iverksatte hardere tiltak mot Norge.²⁹ I og med at med regjeringens forslag til områder som skulle åpnes for utvinning av havbunnsmineraler inneholdt et så stort område inne i Svalbardsonen, var tilgang til nok en ressurs trukket inn i spillet om rettighetene i Svalbardsonen.

Sett i forholdet til prinsippene i Svalbardtraktaten er problemet ved utvinning av havbunnsmineraler og olje og gass – enten som naturgass eller metanhydrater – at det dreier seg om begrensede ressurser der det er lite rom for mulige kompromisser som en gavmild fordeling av kvoter, tilsvarende fordeling av fiskekvoter. Selve begrunnelsen for norsk oljeekspansjon inn i de aktuelle områdene har hele tiden vært å sikre staten inntekter. Uten mulighet for å skatlegge virksomheten blir aktivitet i de aktuelle områdene meningsløs.

²⁸ Oljedirektoratet. *Ressursrapport 2018*, s. 72. ²⁹ CURIA - Documents (europa.eu). ECLI:EU:T:2020:29 ORDER OF THE GENERAL COURT (Fourth Chamber) 30 January 2020.

Veien videre?

Så lenge ikke et betydelig antall land snur og anerkjenner Norges syn, finnes det kun to veier videre: For å sikre seg retten til olje og gass inne i Svalbardsonen må Norge på samme måte som i 1977 okkupere området – altså ikke bare kreve retten til å utnytte ressurser i vannsøylen, men også i praksis tildele konsesjoner for leting etter olje og gass og kreve skatt fra eventuelle drivverdige funn. En slik okkupasjon eller annektering av området innebærer også at staten må være klar til å gripe inn med makt, altså militært, hvis selskaper eller stater setter i gang virksomheter i området uten å underlegge seg norsk suverenitet.

Hvis andre land, som for eksempel Russland, bestemmer seg for å bore i områdene, uten norsk tillatelse, vil det kunne oppstå en livsfarlig situasjon. En ting er å sende sjøfartsinspektører over fiskefartøyer som har fisket mer enn rundhåndede kvoter. Det har skapt konfrontasjoner med både russiske og andre lands fartøyer. Det vil være både mer krevende og farlig med militær overtagelse av store oljeplattformer. Etter overgrepene i Ukraina vil Russland neppe få mye sympati. Men i en situasjon hvor Norge stiller seg i spissen for en oljeekspansjon inn i Arktis, vil neppe heller Norge møte spesielt stor sympati internasjonalt, hverken i EU eller blant en økende andel av verdens befolkning som ser at global oppvarming er vår tids store utfordring og at de har å gjøre med et land som flytter grensene for hvor fossilindustrien får tilgang inn i de aller mest sårbare områdene på jordkloden.

Svalbard er ikke en del av det norske frigjøringsprosjektet som startet med Eidsvollsforsamlingen og Grunnloven i 1814, ble videreført med innføringen av parlamentarismen i 1884 og kronet med løsrivelsen fra Sverige i 1905. Selv om de nasjonalistiske kampanjene som «ishavsimperalistene» sto bak i mellomkrigstiden var ideologisk preget, har det hele tiden ligget under at det en gang i fremtiden skal være mulig å utnytte området økonomisk.

Et regnskap for alle skattepenger som har gått til Svalbard fra norsk suverenitet ble etablert i 1925 til i dag, vil rent økonomisk gå i minus. Det utelukker ikke at Norge har bidratt med mye positivt på Svalbard. Det strenge naturvernet og omfattende internasjonal miljø- og klimaforskning er gode eksempler på det. Det dreier seg om størrelser som vanskelig kan måles økonomisk.

Jonas Gahr Støre

Foto: Arbeiderpartiet

Norges insistering på at Svalbardsonen må underlegges norsk suverenitet ble forsterket da Jonas Gahr Støre tok over som utenriksminister i 2005. I en tale i Tromsø hvor han lanserte sin og regjeringens nordområdepolitikk sa han følgende: «Aktivitet bygger opp troverdig suverenitetsutøvelse. At vi er til stede som en ansvarlig fiskerinasjon styrker vår posisjon som ansvarlig fiskeriforvalter. Det samme mener jeg vil være tilfelle for det energi-kapitlet som nå åpner seg.

... Langt borte så han noe lyse og glitre ...

Del 2

Sareptas krukke, Soria Moria eller fatamorgana

Norske myndigheters strategi og taktikk fra slutten av 1970-tallet for å sikre seg rettighetene i havområdene rundt Svalbard bygget på en økonomisk rasjonalitet i den forstand at man så for seg at mulige petroleumsressurser kunne gi store fremtidige inntekter. Knut Frydenlund, som var utenriksminister da Norge etablerte fiskevernesonen rundt Svalbard, skrev i sin selvbiografi tidlig på 1980-tallet at utvinning av olje og gass fra havområdene rundt Svalbard tilhørte en fjern fremtid, men han var samtidig sikker på at en dag ville det komme.³⁰ Med klimautfordringene og økt global bevissthet om nødvendigheten av å verne sårbare havområder, har imidlertid forutsetningene for en slik utviklingslogikk endret seg dramatisk. Erfaringene fra 50 års oljevirkosomhet på norsk sokkel og 40 år med boring i sørligere deler av Barentshavet har dessuten bidratt til å gi bedre innsikt i kostnadene og dermed de økonomiske forutsetningene for en industriell forsering inn i disse områdene.

³⁰ Knut Frydenlund: *Lille land, hva nå?* Oslo 1962, s. 69.

Fra et miljø- og klimaperspektiv trenger man ingen nye utredninger eller forskning for å slå fast at de aktuelle områdene bør vernes. Forvaltningsplanene for Barentshavet og områdene utenfor Lofoten og en serie rapporter fra havforskere, polarforskere og Miljødirektoratet gir et mer enn godt nok faglig grunnlag for at det må skje.³¹ Når regjeringene i de siste årene likevel har sett bort fra advarslene om risikoen ved en videre industriell forsering mot sårbare områder i nord, er det nettopp ved å vise til at mulige gigantiske oljeinntekter og arbeidsplasser mer enn veier opp for det negative. Siden en så pass stor andel av det Oljedirektoratet angir som uoppdagede petroleumsressurser på norsk sokkel ventes å befinne seg i de omstridte områdene, er spørsmålet om hvordan man skal forholde seg til disse ressursene også uløselig knyttet til hvordan man skal oppnå en endelig avkarbonisering av norsk økonomi.

Den norske oljehistorien blir i mange sammenhenger beskrevet med betegnelsen «oljeeventyret». Oljen og gassen har så langt gitt Norge eventyrlige inntekter. Men i de første årene var mange nordmenn ganske opptatt av at det dreide seg om en begrenset ressurs som i overskuelig fremtid ville ta slutt. Helt fram til slutten av 1980-tallet ble det operert med et tak for hvor mye man mente det var forsvarlig å utvinne årlig, for ikke å bli for avhengige og ta ut ressursene for fort (90 mill. tonn).³² Norsk olje og gass skulle hentes opp i et «moderat tempo». På den måten skulle man unngå å bli for avhengig av ressursene, samtidig som virksomheten skulle kunne gjennomføres på en forsvarlig, sikker måte. Det ble også satt et investeringstak (25 milliarder).³³

Men begge disse tiltakene for å sikre et moderat utvinningstempo ble brutt til gangs på 1990-tallet. Oljevirkosomheten var blitt en så sentral del av norsk økonomi at det var vanskelig å holde bremsene på – hvis nye store utbygginger av petroleumfelt var det som skulle til for at industrien skulle vokse videre, ikke stagnere. Det høye tempoet ble på et tidspunkt gitt en egoistisk klimabegrunnelse. Hvis det var riktig at verden måtte frigjøre seg fra avhengigheten og fossile brennstoffer, var det om å gjøre å hente opp reservene så fort som mulig for dermed plassere inntektene i oljefondet. Mange fryktet med rette at det økte tempoet bidro til at slutten for den norske oljeindustrien nærmet seg raskt. Tilhengerne av fortsatt satsing på olje og gass har imidlertid de siste tiårene gjort det de kan for å opprettholde en forestilling om at det alltid, så vidt synlig i horisonten, har eksistert et område hvor det finnes mye mer, som gjør det mulig at eventyret kan fortsette. «... Langt borte så han noe lyse og glitre», het det i eventyret om Askeladden og Soria Moria slott. Satsing på olje og gass har dermed fremstått mer og mer som investeringer for å få tilgang til en slags utømmelig Sareptas krukke. Horisonten man har beveget seg imot, der det alltid har glitret, har befunnet seg i nord.

Du fysiske realitetene har imidlertid vist seg å være annerledes. De største petroleumskomstene på norsk sokkel befant seg og befinner seg i Nordsjøen. Da det ble åpnet for leting i Norskehavet, var forhåpningene store. Det ble funnet både olje og gass, men ikke i samme omfang som i Nordsjøen. Avstanden til land, enda høyere bølgehøyder og generelt dypere farvann gjorde kostnadene ved utbygging større. I Barentshavet, som ble åpnet for oljeleting allerede i 1980, har funnraten vært enda mindre.

³¹ St. meld. nr. 8 (2005–2006), *Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten (forvaltningsplan)*. Meld. St. 10 (2010–2011), *Oppdatering av forvaltningsplanen for det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten*. Meld. St. 20 (2014–2015) *Oppdatering av forvaltningsplanen for Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten med oppdatert beregning av iskanten*.

³² St. meld. nr. 25 (1973–74), *Om petroleumsvirkosomhetens plass i det norske samfunnet*.

³³ St. meld. nr. 1 (1987–88)

Borevirskomheten fikk et lite opphold tidlig på 2000-tallet. Da den kom i gang igjen, dels som kompensasjon for at områdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja ble vernet, var det med sterke stimuleringsstiltak.³⁴ Sammenlignet med Nordsjøen og Norskehavet har imidlertid funnratene vært lave.

Det finnes mer enn nok olje og gass i områder lenger sør på norsk kontinentalsokkel til å opprettholde aktivitetsnivå som gir rom for en fornuftig gradvis nedtrapping, som ikke rammer de som jobber i industrien i dag hardt – særlig hvis dette kombineres med satsing på næringer hvor det er gode muligheter for kompetanseoverføring fra oljesektoren. Men en avgjørende forutsetning for at både oljeselskapene, leverandørindustrien, ansatte og oljeinteressene i statsapparatet skal innstille seg på at man er på vei mot en slutt, er å fjerne forestillingen om at det finnes et nytt Soria Moria i nord.

«Scramble for the Arctic» og betydningen av optimistiske anslag.

Bevisstheten om hvor viktig den forestilte fremtidshorizonten ser ut, er tydelig spesielt stor i Oljedirektoratet. Da en stor amerikansk geologisk undersøkelse i 2008 konkluderte med at muligheten for store funn av olje i den delen av Barentshavet hvor Svalbardsonen befant seg var relativt liten, fikk det tydelig alarmklokkene til å ringe.³⁵ Den amerikanske undersøkelsen som tok for seg hele Arktis var i seg selv et uttrykk for at kampen om tilgang til naturressursene var tiltagende. I august året før markerte Russland revir gjennom å plante et russisk flagg på havbunnen på Nordpolen. Den amerikanske undersøkelsen konkluderte med at minst 10 prosent av jordens oljeressurser og 30 prosent av gassressursene befant seg i Arktis. Dette var i seg selv skremmende både fra en miljø- og klimasynsvinkel. Sto man overfor et kappløp hvor fossilindustrien støttet at respektive stater skulle kaste seg over sårbare Arktis? I store internasjonale aviser ble det skrevet om «Scramble for the Arctic».³⁶

Men fra et norsk oljeperspektiv, hvor en strevde med å finne store nok funn som forsvarte en utbygging i områdene som var uomtvistelig norske i Barentshavet sør, var beregningene skuffende.³⁷ Det dreide seg om relativt små mengder sammenlignet med det som allerede var utvunnet på norsk sokkel. Undersøkelsen antydte dessuten at områdene lengst mot nord inneholdt mindre enn i sør, og at det jevnt over var større sannsynlighet for å finne gass enn olje. Å utvinne gass fra områder som lå så langt fra land og markeder ble regnet som utenkelig. De anslåtte oljeressursene var så små at hvis tallene var riktige, ville det ikke gi mening å starte opp leting i de aktuelle områdene. Dermed ville også forutsetningen som lå bak konkurransen om hvem som hadde suverenitet over havbunnen i området bli endret.

Oljedirektoratet svarte med å lansere en egen undersøkelse av et stort område i den østlige delen av Svalbardsonen. Fra 2013 til 2016 ble det gjennomført omfattende seismiske

³⁴ Dette gjelder ikke minst leterefusjonsordningen, åpning for friere omsetning av blokker og en mer liberal politikk for hvilke selskap som får tillatelse til å være operatører.

³⁵ U.S. Department of Interior. U.S. Geological Survey, *Circum-Arctic-Resource Appraisal*. s. 4. 2008.

³⁶ *Financial Times*, 19. august 2007. *Scramble for the Arctic*. *China Today*, 20. august 2009, *Scramble for the Arctic*.

³⁷ Undersøkelsen som tok for seg hele området nord for polarsirkelen opererte med to «bassenger». Et «Norwegian Margin» som strakte seg fra vestlige deler av Svalbardsonen og ned til og med områdene utenfor Lofoten. Et annet «Barents Platform» gikk fra havområdene vest for Svalbard ned mot Finnmarkskysten. Til sammen ble begge de to områdene anslått til å inneholde 3,6 milliarder fat olje. Siden dette var spredt på et enormt område var det relativt lite. Til sammenligning var den historiske oljeproduksjonen på norsk sokkel på dette tidspunktet ca. 20 milliarder fat. I 2023 ligger den på rundt 31 milliarder fat. Anslagene for gass var noe større.

undersøkelser og flere såkalte grunne boringer. Siden andre land regnet området som internasjonalt farvann, var det ingen som protesterte mot selve undersøkelsene. Trolig for å markere at området var omstridt gjennomførte imidlertid Russland egne seismiske undersøkelser, samtidig med de norske. Russere ba ikke om lov. På samme måte som andre aktiviteter som lå under Svalvardtraktaten ble imidlertid norske myndigheter orientert på forhånd.

Da Oljedirektoratet våren 2017 presenterte resultatet av undersøkelsen, ble det slått på stortrommen. Det ble anslått at det befant seg henholdsvis 830 millioner o.e. og 545 millioner Sm³ o.e. gass i Barentshavet nordøst.³⁸ Det ble ikke omtalt i noen sammenheng, men dette dreide seg altså om et stort område inne i den omstridte Svalbardsonen. Daværende Olje- og energiminister Terje Søviknes erklærte at det nye området som plutselig ble inkludert som en del av et fremtidig norsk petroleumsbudsjett ville gi Norge inntekter på til sammen 4000 milliarder kroner.³⁹ I motsetning til den amerikanske undersøkelsen, som anslo at det var mest gass i de aktuelle områdene, konkluderte Oljedirektoratet med at det var klart mest olje. Dermed kunne det se ut som Soria Moria var på plass i horisonten mot nord igjen.

Da undersøkelsen ble presentert var det store forventinger til den såkalte Korpffjell-formasjonen der Statoil skulle bore samme sommer. Korpffjell-blokkene lå i det nordøstre hjørnet av området som var åpnet etter delelinjen mellom Norge og Russland mot øst var avklart i 2011. Siden de aktuelle geologiske lagene fortsatte videre nordover, utalte representanter fra Oljedirektoratet at anslagene for Svalbardsonen kunne justeres opp, hvis det ble funnet olje. Korpffjell-formasjonen inneholdt kun små mengder med gass. Det var imidlertid aldri aktuelt å justere anslagene ned. Undersøkelsen fra 2017 har dermed blitt inkludert i alle samlede ressursanslag fra Oljedirektoratet i årene som har fulgt. Dette gjelder også for Oljedirektoratets ressursrapport for 2022.⁴⁰ Her heter det at av til sammen 2115 millioner fat ikke påviste oljeressurser på norsk sokkel, befinner hele 1280 millioner fat seg i Barentshavet. Dette tilsvarer mer enn 60 prosent. Størsteparten av disse ressursene, rundt 40 prosent av de samlede ressursene, befinner seg Svalbardsonen.

Tallenes bakside

Hvis det er riktig at 60 prosent av uoppdagede norske oljeressurser er i Barentshavet og meste parten av disse er inne i Svalbardsonen, finnes det en slags økonomisk rasjonalitet bak ønsket om å presse på for å sikre norsk suverenitet over de aktuelle områdene. Man trenger imidlertid ikke se mye på forutsetningene som ligger til grunn for tallene for å konkludere at her dreier det seg ikke om et Soria Moria, men snarere om et fatamorgana.

La oss først anta at tallene som ligger til grunn for Oljedirektoratets undersøkelse stemmer og se på gass først. Anslaget på 545 millioner Sm³ o.e. gass i Barentshavet nordøst er isolert sett mye, men ikke i nærheten nok til å forsvare noen lønnsom utbygging i overskuelig fremtid. Til sammenligning er Troll-feltet alene tre ganger så stort. Her vil imidlertid gassen være fordelt på mange mindre felt. Oljeselskapene som har drevet leting i nordlige deler av Barentshavet sør og de østlige områdene som åpnet seg etter delelinjekompromisset med Russland i 2011, har

³⁸ Oljedirektoratet. *Barentshavet nord, geologisk undersøkelse av petroleumsressursene i østlige deler av Barentshavet nord*. 2017.

³⁹ Olje- og energiminister Terje Søviknes i NRK Debatten 27. april 2017.

⁴⁰ Oljedirektoratet. *Ressursrapport 2022*.

lett etter olje, ikke gass. Dette fordi de har vært fullt klar over at selv med funn av et gassfelt som alene er like stort eller større enn anslagene for hele Barentshavet nordøst, så vil lønnsom drift være lite sannsynlig. For det første ville gass forutsette en lang, kostbar rørledning til land. Hvis ikke gassen kan mates inn i en enda lengre og dyrere rørledning som kobler Barentshavet til rørnett i Norskehavet, må gassen fryses ned og selges som LNG. Det er en prosess som krever mye energi og fører til store utslipp.

Langt nord og øst i Barentshavet kan dessuten gass være et stort problem for mulig utvinning fra oljefelt. Avhengig av de geologiske forholdene vil det komme opp større eller mindre mengder gass også fra brønner som primært er ment å produsere olje. I Nordsjøen, hvor det etter hvert ble bygget ut en omfattende rørledningsinfrastruktur og hvor man tidligere også kunne belage seg på å brenne deler av gassen i turbinene som ble brukt til å gi installasjonene kraft, fantes det mange anvendelser for gassen. I Barentshavet som mangler en slik infrastruktur og hvor eventuelle oljefelter vil bygges ut på et tidspunkt hvor det stilles krav om minimale utslipp, finnes det få alternativer. Omfattende fakling av gass må være utelukket. Hvis gassen skal brukes i turbiner i stedet for elektrisitet fra land, vil utslippene bli store. Å sende gassen tilbake til reservoaret kan være et mulig alternativ noen steder – men ikke uten at kostnadene øker.

Hva så med antagelsen om det befinner seg 830 millioner Sm³ olje i Svalbardsonen? Hvis vi ser bort fra de teknologiske, økonomiske, miljø- og sikkerhetsmessige og sikkerhetspolitiske implikasjonene knyttet til eventuelle utbygginger i Svalbardsonen, vil oljeproduksjonen i seg selv bety at verdens karbonbudsjett blir belastet med anslagsvis nye 22.000.000.000 kg CO₂ som ellers ville vært utilgjengelig. Dette utgjør en stor andel av det som kan slippes ut i stadig trangere karbonbudsjetter. I Hurdalsplattformen gjorde regjeringen det klart at den i liten grad vedkjenner seg ansvaret for ferdigprodusert olje og gass ved å slå fast at «Det er i første rekke den globale etterspørselen etter fossil energi som må reduseres».⁴¹ Både den klimamessige og økonomiske vektingen av eventuell produksjon fra Svalbardsonen vil imidlertid være en helt annen enn olje og gass fra andre deler av norsk sokkel på grunn av tidshorisonen.

Den nåværende regjeringen har bundet seg til å ikke utløse nye konsesjonsrunder. Det betyr at ingen nye områder vil bli åpnet i regjeringsperioden. Hvis vi ser for oss at en enda mer «oljevennlig» regjering vinner valget høsten 2025, vil det uansett ta lang tid før det vil være aktuelt med boring. Nå vil altså en norsk åpning for boring i Svalbardsonen helt sikkert føre til omfattende protester, og i verste fall farlige konfrontasjoner med andre stater. En regjering må dessuten ta høyde for at også norske protester mot en slik politikk kan bli krevende. Hvis en også ser bort ifra slike innenriks- og utenrikspolitiske implikasjoner, vil det raskeste være tildelinger helt på slutten av 2020-tallet eller tidlig på 2030-tallet.

Solberg-regjeringen foretok et første politisk skritt i retning av åpning av Svalbardsonen ved det som ble definert som et iskantkompromiss da en ny forvaltningsplan ble lagt frem under koronavåren i april 2020.⁴² Regjeringen åpnet er for en definisjon av iskanten som lå langt nord for forskernes anbefaling, og hvor et betydelig område befinner seg inne i Svalbardsonen. En åpning av områdene vil likevel kreve en omfattende konsekvensutredning, deretter skal regjeringen

⁴¹ Hurdalsplattformen for en regjering utgått av Arbeiderpartiet og Senterpartiet 2021–2025, s. 26.

⁴² Meld. St. 20 (2019–2020), Helhetlige forvaltningsplaner for de norske havområdene – Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten, Norskehavet, og Nordsjøen og Skagerrak. 24. april 2020.

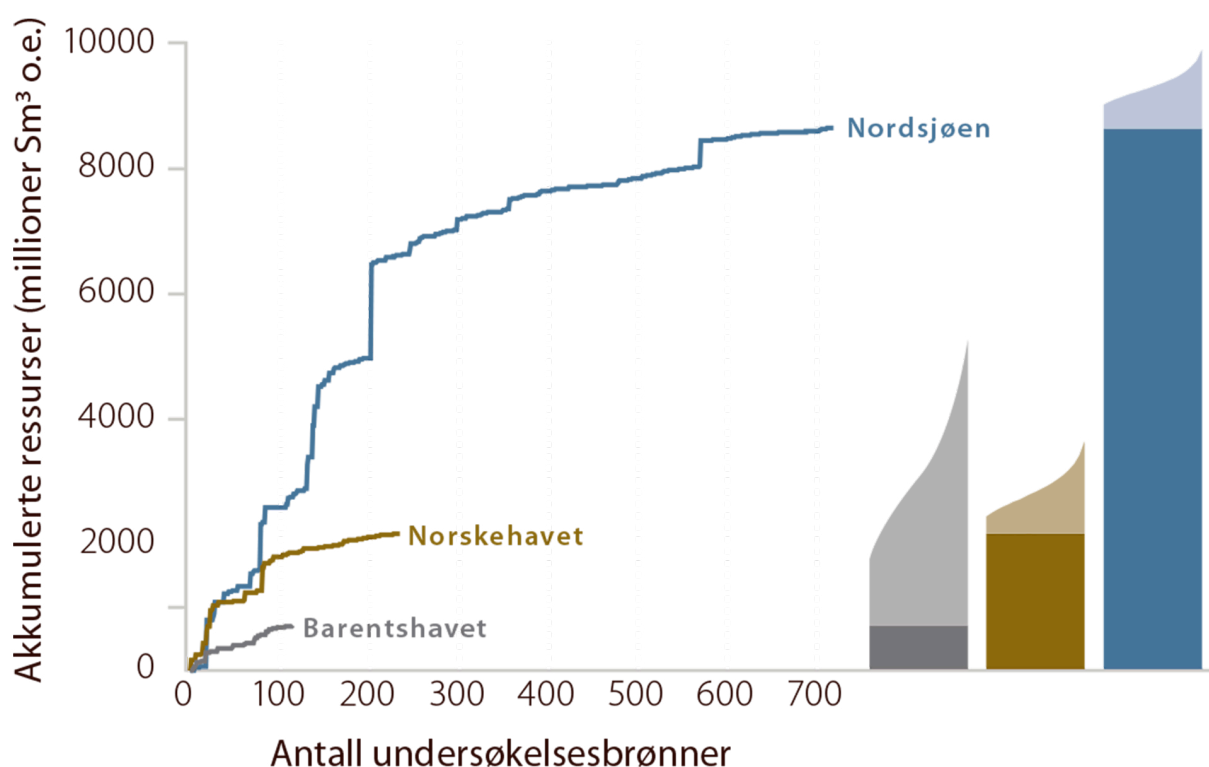
stå for en utlysning og så en endelig tildeling. Man kan være godt ut på 30-tallet før den første boringen starter. Dernest skal man eventuelt finne olje, og så altså utforme, bygge og klargjøre produksjonsinstallasjoner. Det vil neppe være aktuelt med produksjon før godt ut på 2040-tallet. Det er dessuten svært lite sannsynlig at man kan bygge ut et felt så langt nord i Barentshavet uten at det er meget stort. Selv små og mellomstore funn vil under slike forutsetninger ha en produksjonshorisont som streker seg i mange tiår etter 2050 – da man forventer verden må bli karbonnøytral. Et eventuelt stort oljefelt i Svalbardsonen vil måtte produsere i mange tiår etter 2050. Hvis verden på dette tidspunktet enten har nådd målet om karbonnøytralitet eller er på god vei til å nå det, med omfattende satsing på grønne energikilder, vil prisen på olje og gass være lav. Dermed vil selv et stort oljefelt med stor sannsynlighet være et ulønnsomt prosjekt.

Oljedirektoratets geologer kan med rette hevde at anslagene over er usikre; at det både kan finnes mer og mindre enn hva anslagene for Barentshavet viser. Denne usikkerheten er med på å skape den spekulative spill- eller skattejaktpsykologien som til tider preger oljevirksomhet. Og det er riktig: Man vet ikke sikkerhet hvor mye det finnes i et område før det er boret. Områder hvor det finnes sedimentære bergarter hvor det kan ha blitt utviklet olje og gass er samtidig avleiringer av millioner av år med skiftende geologiske historier.

Det finnes like fullt gode grunner til at de største oljeselskapene ser på noen områder med sedimentære bergarter som mer interessante enn andre. For det første er seismisk teknologi langt mer utviklet i dag enn for noen tiår siden. Det betyr at man vet mer om hva man kommer til når det bores. Nordsjøen og delvis Norskehavets petroleumsressurser har blitt utviklet og lagret under takbergarter på grunn av en serie gunstige betingelser. Etter at forbindelsen med Grønland og Norge ble brutt, har områdene gjennom millioner av år tatt imot sedimenter fra begge sider, samtidig som produksjonen av organisk liv i havet har vært omfattende. Områdene i Svalbardsonen og ned mot østlige deler av Barentshavet sør har i større grad vært påvirket av elvesystemer og havområder knyttet til det vi i dag kjenner som Russland. Det betyr ikke at det ikke har vært mye organisk liv å ta av. Men store deler av Barentshavet har hatt den ulempen at området i betydelige perioder har vært tørt land. I slike perioder har landskapet blitt slitt ned. Det har påvirket både hvor langt ned sedimenter har blitt presset og hvor mange og effektive takbergarter som er på plass. Det er ikke tilfeldig at oljen i Wisting-feltet, det nordligste funnet i Barentshavet sør så langt, ligger svært grunt (ca. 900 meter) sammenlignet med felter i Nordsjøen. Jo grunnere et felt befinner seg, jo større er sannsynligheten for at oljen lekker opp. De store forekomstene av metanhydrater, altså gass i frossen form, som er påvist i Barentshavet er en av flere indikasjoner på at mye av oljen og gassen som har blitt til i grunnen har lekket ut igjennom årene.

Letefronten

Hvis man går fra en optimistisk vurdering som nødvendigvis består av mye kvalifisert gjetning, til å se på fremtidsutsiktene for oljeindustrien i nord basert på de faktiske erfaringene frem til nå, fremstår mulighetene for en økonomisk lønnsom produksjon enda mindre sannsynlig. Dette gjelder både i et leteperspektiv, og enda større grad et feltutbyggings- og kostnadsperspektiv. Siden det er boret i Barentshavet i mer enn 40 år, og den første utbyggingen av produksjonsinstallasjoner startet for 20 år siden, er erfaringsgrunnlaget betydelig. Frem til 2023 er det boret rundt 150 undersøkelsesbrønner i Barentshavet. Det er mindre enn de ca. 240 brønnene som er boret i Norskehavet og betydelig mindre enn de rundt 730 brønnene som er boret i Nordsjøen. Det er imidlertid mer en nok til å danne seg et godt bilde av utsiktene. Resultatet av boringene i Barentshavet har så langt gitt langt mindre funn enn tilsvarende antall boringer lenger sør. Dette er bemerkelsesverdig siden de fleste boringene i Barentshavet er konsentrert i en periode hvor oljeselskapene har hatt tilgang til langt bedre seismisk teknologi.

Akkumulerte ressurser per havområde. For Nordsjøen viser kurven ressurstilvekst for perioden 1966-2018, mens den for Norskehavet og Barentshavet viser perioden 1980-2018. Søylene til høyre viser i mørke farger ressurser som er funnet. Illustrasjon: Oljedirektoratet

Den første runden med leting i Barentshavet startet allerede i 1980, og gikk frem til Bondevik-regjeringen fra 2001 innførte et midlertidig moratorium mens et system med forvaltningsplaner for havområder ble etablert. Boringene før tusenårsskiftet var relativt sporadiske, men like fullt spredt over et stort geografisk område. Mange befant seg dessuten langt mot nord; helt opp mot Bjørnøya. Datidens seismiske teknologi ser ut til å ha vært god nok til at selskapene på samme måte som i Nordsjøen og Norskehavet raskt siktet seg inn mot området hvor det var mest reserver. Askeladd-feltet, som i dag utgjør en del av Snøhvit-feltet, ble funnet allerede sommeren 1981.⁴³ Når det tok så lang tid å bestemme seg for en utbygging av Snøhvit-feltet,

⁴³ Oljedirektoratet. Faktasider, Brønnbane 7120/8-1.

skyldtes det at det var stor usikkerhet knyttet til lønnsomheten. Feltet er i virkeligheten en ansamling av flere mindre felter. En avgjørende forutsetning for at feltet ble bygd ut var at Karl Eirik Schjøtt-Pedersen rett før han gikk av som finansminister i 2001, endret regelverket slik at Snøhvits landanlegg ble underlagt samme gunstige fratrekks ordninger for skatt som oljeinstallasjonene ute i havet. Like fullt, Snøvit-feltet er fortsatt den største samlingen reserver i Barentshavet. På samme måte som i Nordsjøen fant man det største først.

I 2000, rett før beslutningen om utbyggingen av Snøvit-feltet, ble det også gjort et oljefunn. Feltets navn, Goliat, var i seg selv en indikasjon på at det var behov for å fremsnakke mulighetene i området for å sikre en utbygging. Med 31 m. o.e. var Goliat-feltet et relativt lite felt. Det tok lang tid før det italienske ENI som var operatør bestemte seg å starte en utbygging. Selve utbyggingen var preget av sikkerhetsproblemer, forsinkelser og store overskridelser. Med samlede investeringer på over 50 milliarder da produksjonen startet i 2016 tydet mye på at prosjektet ville gå med underskudd. Økonomer har vist til Goliat-feltet som et eksempel på hvordan fratreaksordninger i oljeskattesystemer subsidierer utbygging av felter. I dette spesielle tilfellet var det dessuten slik at selv om utbyggingen lønte seg for operatøren, var det en stor sannsynlighet for at staten tapte.

Den nye åpningen for leting i Barentshavet under Stoltenberg-regjeringen fra høsten 2005, fulgte samme mønster som forrige gang. I 2006 ble den første forvaltningsplanen lagt frem. I den 19. konsesjonsrunden som ble utlyst i mars samme år, lå 30 av i alt 64 blokker i Barentshavet. For tidslinjen fra politisk åpning til faktisk leting, er det verd å merke seg at boringene kom først i gang for fullt fra 2010. Akkurat som ved oppstarten i Barentshavet tidlig på 1980-tallet, kunne det tyde på at oljeselskapene hadde siktet seg godt inn i forhold til mulighetene.

Det største feltet til nå i denne runden, Johan Castberg, ble funnet i 2011. Feltet besto i virkeligheten av to felt som til sammen inneholdt ca. 88 millioner o.e. Det var bare så vidt litt mer enn en tidel av gigantfelt som Ekofisk og Statfjord og en femtedel av felter som Gullfaks, Oseberg og Johan Sverdrup i Nordsjøen. Også her måtte både Statoil og myndighetene gjennom mange runder før en beslutning om utbygging ble tatt. Den endelige utbyggingsløsningen ble presentert som en innovasjon som bidro til å kutte kostnader.⁵⁰ Etter planene skulle produksjonen starte i 2022. Oppstarten er nå satt til 2024. Forsinkelsen bidrar naturlig nok til å øke kostnadsoverskridelsene som er i ferd med å bli store. Forsinkelsen har dessuten en betydelig klimadimensjon. Feltet har en antatt produksjonsperiode på 30 år. Det betyr at det allerede nå er klart at det vil produsere lenge etter 2050. Equinor gjør dessuten hva selskapet kan for å finne mindre satelitter i området som kan bidra til å forlenge produksjonen. I håp om et endelig gjennombrudd i Barentshavet, og for å kompensere for en gradvis fallende interesse fra oljeselskapene, utlyste regjeringene utover 2010-tallet stadig mer ekspansive konsesjonsrunder. Disse ble så fulgt opp med en rekordrask utvidelse av områdene som ble med en rekordrask utvidelse av områdene

⁴⁴ Oljedirektoratet. *Faktasider, brønnbane 7122/7-1.*

⁴⁵ Riksrevisjonen. *Undersøkelse av Petroleumstilsynets oppfølging av helse, miljø og sikkerhet i petroleumssektoren. Dokument 3:8 (2018–2019)*

⁴⁶ Didrik Lund: *Kraftig subsidiering av norsk petroleum. Samfunnsøkonomen nr. 5. 2020.*

⁴⁷ Knut Einar Rosendahl: *Lønnsomheten ved Goliatfeltet. Omtalt i Upstream 6. november 2017.*

⁴⁸ *St.meld. nr. 8 (2005–2006), Helhetlig forvaltning av det marine miljø i Barentshavet og havområdene utenfor Lofoten.*

⁴⁹ *Utllysning av 19. konsesjonsrunde, regjeringen.no.*

⁵⁰ *Prop. 80 S (2017–2018), Utbygging og drift av Johan Castberg-feltet med status for olje- og gassvirksomheten.*

som ble underlagt TFO-ordningen, hvor tildelinger kunne foregå uten behandling i Stortinget. Både den 21. og 22. konsesjonsrunden inneholdt blokker i områder hvor det var overlapp mellom en 200 mils sone målt fra norskekysten og det som ville vært en økonomisk 200 nautiske mils sone rundt Svalbard. Den 23. runden inneholdt dessuten de såkalte Korp fjell-blokkene, som basert på hva man så i seismiske undersøkelser ble regnet som det kanskje mest interessante prospektet så langt i Barentshavet. Området hvor det skulle bores befant seg den nordøstlige delen av sonen som Norge fikk tilgang til da en avtale med Russland om deling av den såkalte gråsonen var klar i 2011. Korp fjell-tildelingen var kontroversiell fordi den befant seg godt inne i polarfronten og områder som polar- og havforskerne mente lå nær eller innenfor iskanten. I tillegg hadde Olje- og energidepartementet lagt inn noen blokker i lisensen som lå et godt stykke unna boreområdet, men som overlappet med en mulig 200-milssone rundt Svalbard.

De mest erfarne geologene i oljeselskapene, Oljedirektoratet og seismikk-selskapene kjente hverandre godt. De mest lovende prospektene er derfor ofte godt kjent i miljøet før det bores. Skuffelsen var derfor stor hos tilhengerne av oljeekspansjon mot nord da det viste seg at Korp fjell-formasjonen inneholdt kun mindre mengder gass. Skuffelsen var nok en gang stor i 2019 da resultatene fra boring av tilsvarende lovende blokk lenger sør, ca. fem mil vest for den russiske sokkelgrensen sør (Gjøkåsen-formasjonen) var klar. Åpningen av de østligste delene av norsk sokkel i Barentshavet, som fikk miljøbevegelsen til å gå til sak mot den norske staten, ble en stor skuffelse for industrien.

De utenlandske selskapene trekker seg ut

I den 23. runden var Chevron og ConocoPhillips inne med andeler på henholdsvis 20 og 15 prosent i Korp fjell-boringen, som jo ble regnet som spesielt lovende. Det bekrefter at utenlandske selskaper følger med. Det var imidlertid unntaket. Allerede fra og med den 20. runden var det tydelig at de store utenlandske oljeselskapene hadde mistet interessen for Barentshavet. I 21. og 22. runde var flere utenlandske selskaper med i letelisenser i Norskehavet, men i minimal grad i Barentshavet. ExxonMobil solgte sine eierinteresser til Vår Energi som hadde eierandeler både i Goliat og Wisting-feltet. I den 24. runden sommeren 2018 var ikke et eneste av de store utenlandske selskapene inne i blokker i Barentshavet.

De store oljeselskapene har de største ressursene til å vurdere geologiske data og kan sammenligne muligheten i ulike deler av verden. For den norske staten som har presset på mot nord gjennom ekspansive konsesjonsrunder, og har vært villig til å subsidiere letevirksomhet gjennom gunstige fratrekks ordninger, bør den manglende interessen fra disse selskapene være en advarsel. For mange av de store selskapene var imidlertid ikke uviljen mot å satse i Arktis kun et spørsmål om vurdering av geologien. Siden Arktis er spesielt hardt rammet av klimaendringer og har blitt et stadig viktigere symbolsk uttrykk for kampen mot global oppvarming, frykter selskapene at demonstrasjoner og andre typer aksjoner fra klimaaktivister skal svekke deres merkevare. Spørsmålet om renommé har i denne sammenhengen dessuten også fått en økonomisk side. Fra slutten av 2010-tallet har stadig flere banker og finansinstitusjoner gjort det klart at de ikke er villige til å finansiere oljeprosjekter i Arktis.

⁵¹ Oljedirektoratet. Faktasider, brønnbane 7132/2-1 og 7132/2-2.

I desember 2019 gjorde Goldman Sachs det klart at banken ikke ville støtte oljeleting i Arktis.⁵² I februar 2020 gikk også J.P. Morgan Chase imot finansiering av oljeaktiviteter i Arktis.⁵³ Når verdens to største banker tok så klart stilling, var det et signal både til oljeselskapene og det øvrige finansmarkedet. Flere europeiske banker har fattet tilsvarende vedtak. Britiske Barclay besluttet som ledd i sin politikk for klimaendringer ganske enkelt: «No financing of energy project in the Arctic Circle».⁵⁴ Det finnes sikkert fortsatt finansinstitusjoner som er villige til å gi lån til oljeselskaper som satser i Arktis. Den klare dreiningen i bankenes prioriteringer er imidlertid et tydelig tegn på at klimarisiko allerede er en realitet som bidrar til at kostnadene for de som er villige til å satse blir større.

De negative leteresultatene og utviklingen i finansmarkedet har etter hvert også påvirket de norske selskaperes villighet til å satse i Barentshavet. I den 25. konsesjonsrunden, som ble tildelt i juni 2021, var det kun fire selskaper som søkte i de nordligste områdene av Barentshavet sør. Gjennom Equinor og Petoro sto staten for rundt 70 prosent av andelene. De fleste brønnene som er boret i Barentshavet på 2020-tallet, har tydelig vært utført for oljeselskaper som har håpet på å finne mindre funn som kan utvide ressursgrunnet i de få områdene hvor det allerede finnes infrastruktur.

Utbyggingsfronten

I tillegg til skuffende leteresultater i områdene som faktisk er åpnet står pådriverne for norsk oljeekspansjon inn i Arktis overfor en stor fysisk utfordring. For mens utlysningene fra og med 21. konsesjonsrunde har inkludert leteblokker som befinner seg helt opp til kanten av Svalbardsonen og iskantdefinisjonen til Solberg-regjeringen, befinner fronten for hvor det er realistisk å klargjøre olje- og gassfelt for produksjon seg dramatisk mye lenger sør.

Gassfeltet Snøhvit benytter seg av undervannsinstallasjoner hvor gassen føres til land gjennom rør. Prosesseringen og nedfrysingen til LNG har vist seg å være en svært forurensende og farlig prosess – med utslipp på rundt en million tonn CO₂ hvert år. Hvis brannen i november 2020 som førte til at anlegget ble stengt ned i halvannet år hadde inntruffet offshore med mange oljearbeidere på en installasjon, ville hendelsen vært enda mer alvorlig.

Det eneste feltet i Barentshavet hvor det sommeren 2023 befinner seg oljearbeidere gjennom hele året er Goliat. Det ligger på samme breddegrad som Nordkapp, altså relativt langt sør i Barentshavet. Johan Castberg-installasjonen som fortsatt er under utbygging på Stord skal utplasseres på 72 grader nord. I en tidlig fase var en mulig omlastingshavn i Veidnes i Laksefjorden med i planene. Det skulle sikre distriktsarbeidsplasser. En elektrisk kabel fra land skulle bidra til å redusere utslippene i produksjonsfasen. For å få prisen ned, måtte imidlertid Equinor gå bort fra begge deler. Likevel vet vi ennå ikke hva prisen ender på, og hvilke problemer helårsdrift gjennom mange år vil innebære i praksis. En ting er å drive leting sommerstid. Å bygge produksjonsinstallasjoner som kan operere sikkert i år etter år langt fra land gjennom en arktisk vinter, er noe helt annet. Dette gjelder i enda større grad for en eventuell utbygging av Wisting-feltet. Feltet som ble påvist i 2013 befinner seg på 73,3 grader nord, nesten 350 kilometer fra nærmeste base i Hammerfest. Det dreier seg i likhet med de andre feltene i Barentshavet om to

⁵² *The Guardian*, 16. desember 2019. *Goldman Sach to stop financing new oil drilling in the Arctic.*

⁵³ *J.P. Morgan Chase & Co. Environmental and Social Policy Framework, As of February 2020*, s. 6.

⁵⁴ *Barclay's position on climate change, April 2020*, s. 3.

⁵⁵ *Equinor. Årsrapport 2018 til Miljødirektoratet for Hammerfest LNG.*

feltet med forskjellig geologisk bakgrunn. Feltet er anslått til å inneholde 73 mill. Sm³ olje. Det er altså noe mindre enn Castberg-feltet. Utfordringene ved å produsere fra feltet er imidlertid desto større. Det ligger i realiteten i polarfronten og tett opp til området havforskerne ønsket å definere som iskanten.⁵⁶ Hvis det skulle skje noe alvorlig midt på vinteren i uvær, vil en ferd med helikopter ut til området kunne være utfordrende. GPS-dekningen er dårlig, noe som vanskeliggjør mange typer operasjoner som blir tatt for gitt andre steder på sokkelen. Lysforholdene og ekstremtemperaturene vinterstid vil være svært krevende. Reservoaret har mange utfordringer som påvirker sikkerheten, miljøet så vel som lønnsomheten. I området er det observert mange naturlige lekkasjer. Faren er stor for at omfattende produksjonsboring i de vanskelige strukturene skal lede til langt større lekkasjer, i verste fall en ukontrollert utblåsning. Forkastningene i området har dessuten skapt trykkforhold som bidrar til et såkalt «smalt borevindu», noe som også øker faren for en utblåsning. Siden oljen befinner seg relativt høyt oppe og er relativt kald, krever den oppvarming for å unngå tilstoppelser i rør. Dermed vil både oppvarming av utstyr oppe på installasjonen og produksjonsutstyr på havbunnen kreve store mengder energi, noe som igjen vil føre til store CO₂-utslipp i utvinningsfasen. Utbyggingen ville dermed undergrave argumentet om at norsk olje er spesielt «ren». Miljødirektoratet og miljøorganisasjonene har dessuten i høringsuttalelser påvist en rekke forhold som viser hvor sårbar naturen i området er for eventuelle utslipp.⁵⁷

Vi så at for Johan Castberg-feltet ble en elektrisk kabel fra land for dyrt. Når Equinor likevel gikk inn for kraftforsyning med kabel fra land for Wisting-feltet, som altså ligger betydelig lenger fra land, skyldes det at feltet inneholdt for lite gass til å drifte gassturbiner. Et alternativ var å hente gass i en rørledning fra Johan Castberg-feltet, men også dette ville være svært kostbart. Selv om Wisting hadde for lite gass til å drifte turbiner over tid, må man imidlertid finne effektive måter å kvitte seg med gassen, uten store klimagassutslipp. Med de vanskelige strukturene i området fremsto karbonfangst som en dårlig alternativ. Løsningen på ett problem skapte hele tiden et annet.

Det er vanskelig å se at en utbygging av Wisting ville bli fremmet hvis ikke strategene som ønsket forsering av norsk oljevirkosomhet mot nord så det som helt avgjørende at utbyggingsfronten ble flyttet betydelig mot nord. Hvis man først får etablert en stor produksjonsinstallasjon, vil det både være lettere å knytte mindre funn opp mot en etablert infrastruktur, og samtidig forberede grunnen for ytterligere store skritt mot nord.

Vinteren 2020, rett før pandemien, signaliserte Equinor at kostnadene ved en utbygging av Wisting ble for store. Da pandemien slo inn rett etter, falt oljeprisen kraftig. Hvis prisfallet ble varig, ville en utbygging bli enda mer ulønnsom. Likevel satte Equinor Wisting øverst på en liste av utbyggingsprosjekter som selskapet mente forutsatte ekstraordinære skatteletter for at utbygginger skulle bli lønnsomme. Planleggingen av Wisting-feltet var kommet for kort til at feltet ville falle inn under de ekstraordinære tiltakene Solberg-regjeringen foreslo for å opprettholde et

⁵⁶ Equinor. *Konsekvensutredning Wisting, Råd og kunnskapsbidrag fra Havforskningsinstituttet, 2. mai 2022, Utbygging og drift av Wisting-feltet i Barentshavet – Høring av konsekvensutredning.*

⁵⁷ Equinor. *Konsekvensutredning Wisting, se bl.a. høringsutspill fra Bellona, Besteforeldrenes klimaaksjon, fellesuttalelse fra Natur og Ungdom, Naturvernforbundet, NSR, WWF, BirdLife og Greenpeace. Se også fellesuttalelse fra miljøorganisasjoner og politiske organisasjoner i Troms og Tromsø.*

⁵⁸ *Upstream* 20. februar 2020. *Equinor rips up its script at Wisting.*

⁵⁹ *Dagbladet Børsen* 18. mai 2020. *Slik samlet Aker støtte til oljepakka. E24* 23. april. *Oljenæringen ber om krisepakke med LO i*

høyt investeringsnivå i oljesektoren. Under behandlingen av et krisetiltak for oljeindustrien i finanskomiteen fikk imidlertid Jonas Gahr Støre med støtte fra Senterpartiet og Fremskrittspartiet gjennomslag for at fristen for «Corona-støtte» til oljeindustrien ble forlenget til å gjelde for prosjekter som ble levert inn som PUD i løpet av 2022 og godkjent av Stortinget innen 2023. I pressemeldingen fra Arbeiderpartiet rett etter forliket gikk det klart frem at hensikten var at skatteletten også skulle gjelde for en utbygging av Wisting-feltet.⁶⁰

Hvis det i det hele tatt skulle være teknisk og økonomisk realistisk med oljeaktivitet inne i Svalbardsonen, var man helt avhengig av å vise at det var mulig å drifte et felt sikkert og lønnsomt betydelig lenger nord enn Johan Castberg-feltet. Vel hadde Oljedirektoratet med anslagene for mulige ressurser i Svalbardsonen forsøkt å etablere et nytt Soria Moria. For realister i oljeselskaper og i de store offshoreleverandørenes utbyggingsavdelinger befant Svalbardsonen seg så langt under horisonten at det ikke var mulig å se noe glitre i det fjerne.

Men etter hvert som planleggingsfasen (Front End Engineering and Development (FEED)) av Wisting-feltet skred frem og nådde et mer konkret nivå, ble det tydeligere og tydeligere at selv med forlengelsen av tidsfristen, og de ekstremt gunstige skattebetingelser som ble vedtatt i Stortinget i juni 2020, hadde man tatt seg vann over hodet. Forlengelsen av skattepakken varighet viste seg dessuten for Wistings del å ha motsatt effekt enn intensjonen. Skattepakken ble vedtatt på et tidspunkt hvor prisene i bransjen fortsatt var påvirket av nedgangen i investeringene etter oljeprisfallet fra høsten 2015. De gunstige fratrekks ordningene initierte så mye aktivitet i mindre prosjekter i Nordsjøen og Norskehavet at det presset kostnadene i været. Norske så vel som utenlandske oljeselskaper prioriterte prosjekter lenger sør hvor tidshorisonten fra investeringer til faktisk produksjon var kortere og hvor risikoen dermed var lavere. Det rammet Wisting som var en stor utbygging, men samtidig et marginalt felt når det gjaldt lønnsomhet.

Høringsprosesser etter konsekvensutredninger har ofte fremstått som sandpåstrøing, hvor konklusjonen er gitt på forhånd. Argumentene som ble fremmet av miljøorganisasjoner, forskningsinstitusjoner og ikke minst Miljødirektoratet var imidlertid denne gangen så sterke at det var vanskelig å se bort fra innspillene som kom. Miljødirektoratet startet med å slå fast at det mente at Equinors konsekvensutredning ikke oppfylte utredningsplikten. Det finnes ikke mange eksempler på at en statlig institusjon så entydig har avvist et utspill fra det statlig kontrollerte Equinor:

«Wisting er et oljefelt med en antatt levetid forbi 2050. I vårt innspill til PKU skrev vi at vi forventet at Equinor leverer grunnlag for en balansert vurdering av samfunnsøkonomisk lønnsomhet, inkludert sensitivetsberegninger, som kan gjøre det mulig å vurdere hvor robust prosjektet er for klimarisiko. Den midlertidige endringen i petroleumsskatteloven (skattepakken) har svekket sammenhengen mellom bedriftsøkonomisk og samfunnsøkonomisk lønnsomhet i prosjektene. Når prosjektet i tillegg har høy miljørisiko på grunn av beliggenhet og reservoar, har det samlet sett en potensielt stor nedside, og en stor del av risikoen faller på staten. Vi vurderer derfor at lønnsomhetsvurderinger bør synliggjøres til tross for at det ikke er et krav i PUD-veilederen i dag.»⁶¹

⁶⁰ Arbeiderpartiet, Pressemelding 8. juni 2020. Kraftfullt grep for å redde norske arbeidsplasser.

⁶¹ Miljødirektoratet. Høring av konsekvensutredning – utbygging og drift av Wisting-feltet i Barentshavet. s. 11.

I tillegg pekte Miljødirektoratet på at det ikke var foretatt noen klimastresstest av prosjektet. Det stilte seg spørrende til hva den finansielle risikoen ville være for et prosjekt hvor en så stor andel av produksjonen ville skje i en periode hvor forbruket av fossile brennstoffer måtte kraftig ned.

Mens man ventet at Equinor skulle komme opp med gode svar på de mange innvendingene, mobiliserte en samlet miljøbevegelse mot prosjektet, med en stor demonstrasjon foran Stortinget i slutten av oktober 2022. Kort tid etter konkluderte Equinor med at anslagene for utbyggingskostnadene hadde økt fra rundt 60 milliarder til mer enn 104 milliarder. Det var så mye at Equinor bestemte seg for nok en gang å utsette prosjektet. I første omgang til 2026. Prosjektet var blitt så politisert at en stor overskridelse ville bli en stor belastning for den og de som hadde vært med på å forsere det.

Tid for å snu?

Den foreløpige utsettelsen av en mulig utbygging av Wisting-feltet var en viktig delseier for klima- og miljøbevegelsen. I en rasjonell verden kunne man ha håpet på at erkjennelsen av at kostnadene ved videre oljeekspansjon mot nord er alt for stor – i et sikkerhetsmessig, økonomisk, så vel som i et miljø- og klimaperspektiv, kunne fått sentrale politikere i regjeringen til å tenke seg om.

Selv om Equinor skulle lykkes med å legge frem en utbyggingsløsning som får kostnadene ned, er det vanskelig å se for seg at de mange motsetningsfulle utfordringene knyttet til prosjektet vil opphøre. Prosjektets klimaregnskap blir mer belastende for hvert år. Utfordringene knyttet til en mulig utbygging av Wisting er dessuten bare en forsmak på de problemer og dilemmaer som vil være knyttet til prosjekter enda lenger mot nord. Norge har lite og vinne og mest å tape på å tvinge frem en ytterligere oljeforsøring. Siden leteresultatene i Barentshavet sør så langt er så pass negative, handler det samtidig om man skal forsere inn i Svalbardsonen eller ikke.

Finnes det så noen mulighet for at den nåværende regjeringen kan konkludere riktig innenfor rammen av sin politiske plattform og uten å tape ansikt? «Petroleumssektoren skal utvikles, ikke avvikles», det mye siterte mantraet fra Hurdalsplattformen, regjeringens styringsdokument, kan klart tolkes som et signal om at den ønsker å støtte opp om oljeindustriens interesser.⁶² Spørsmålet her er hva som menes med utvikles. I erklæringen vises det også til at regjeringen tar utgangspunkt i definisjonen av iskanten som ble innfelt i forvaltningsplanen av Solberg-regjeringen.⁶³ Det er som nevnt en definisjon som også omfatter områder i Svalbardsonen.

Men i Hurdalserklæringen slås det også fast at «petroleumselskapene skal innlemme stresstester av klimarisiko i sine beslutninger og rapporter om dette til Oljedirektoratet».⁶⁴ Det er vanskelig å se at prosjekter inne i Svalbardsonen, og for den saks skyld Wisting-feltet lenger sør, skal kunne forsvares hvis en seriøs klimastresstest ble lagt til grunn for letetillatelser eller mulige utbygginger.

Også i budsjettforliket med SV i november 2022, ble det lagt inn noen begrensninger for ny oljeekspansjon mot nord.⁶⁵ Her ble det enighet om at det ikke skulle utlyses en ny 26. konsesjons

⁶² Hurdalsplattformen 2021, s. 26

⁶³ Hurdalsplattformen 2021, s. 27

⁶⁴ Hurdalsplattformen 2021, s. 27

⁶⁵ Budsjettforlik mellom Ap/Sp og SV 2023. 29. november 2022.

i stortingsperioden. Videre ble det tatt med en rund formulering om at regjeringen i forbindelse med revidering av forvaltningsplanen for norske havområder skulle vurdere at bestemte områder bør defineres som varige petroleumsfrie områder. Så lenge det ikke var aktuelt å bygge ut Wisting-feltet i stortingsperioden, og oljeselskapene hadde vist svært liten interesse for leteprospekter langt mot nord i den 25. runden, innebar ikke utsettelsen av en ny konsesjonsrunde noen umiddelbar begrensning i praksis. Riktig nok fikk SV gjennomslag for at to blokker nord for Wisting skulle holdes utenfor mulige TFO-tildelinger – altså tildeling som kunne foregå fortløpende, uten politisk behandling i Stortinget.⁶⁶ Områdene som er omfattet av TFO-ordningen har imidlertid blitt utvidet så kraftig at det finnes mer enn nok områder langt nord i Barentshavet sør hvor oljeselskaper kunne bore, uten at det inngår i en ny konsesjonsrunde.

På den annen side; nettopp det faktum at oljeindustrien viste så liten interesse for å ta risiko i områdene det var snakk om, tilsier at det finnes et unikt tidsvindu for å gjøre forståelsen som ligger til grunn for SVs forslag permanente; nemlig at regjeringen gjør det klart at det ikke er snakk om å forsere oljevirkosomheten videre mot nord. Selv om det finnes interessegrupper knyttet til norsk oljeindustri som ser forsering videre mot nord som strategisk viktig, dreier det seg ikke om noen unison blokk som ser en slik politikk som et være eller ikke være for industrien. De aller fleste utenlandske oljeselskapene har for lengst tatt innover seg at det på et tidspunkt vil settes strek et sted i nord.

Utsettelsen av mulig utbygging av Wisting-feltet og de kompliserte politiske kompromissene betyr at det ikke vil være aktuelt med en åpning av blokker inne i Svalbardsonen før etter en eventuell ny regjering er klar før høsten 2025. Den unisone internasjonale motstanden mot det norske synet på rettigheter på kontinentalsokkelen i Svalbardsonen og generell motstand mot oljeboring i Arktis fra EU og verdens klimaforkjempere, tilsier at Norge ved å gå inn i de aktuelle områdene vil møte stor motstand utenfra. I sum burde dette tilsi at Norge må innse hva som er realitetene. Med utgangspunkt i Svalbardtraktetens miljøparagraf kan Norge erklære hele sonen rundt Svalbard som en varig petroleumsfri sone. En slik sone bør også innbefatte de mest sårbare områdene i Barentshavet sør og områdene utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja.

Det er vanskelig å spå om fremtiden. Selv drastiske reduksjoner i klimagassutslipp kan imidlertid ikke hindre at klimaet allerede er i ferd med å endre seg. Naturkatastrofer og klimarelaterte kriser vil øke, dermed er sannsynligheten stor for at det politiske presset for effektive klimatiltak vil forsterkes, i Norge som i resten av verden. Samtidig er det også lett å se for seg en situasjon hvor industrien på samme måte som under pandemien gjennom en mektig allianse mellom oljeselskaper, leverandører, ansatte og relaterte statlige institusjoner, på ny utøver makt og presser frem enda gunstigere betingelser. Siden skattelettene har bidratt til å skru tempoet kunstig opp, vil det ikke ta lang tid for vi står overfor en ny periode med prosjektørke. Dette gjelder særlig hvis oljeprisene faller. Presset for forsering i nord vil da øke. Kostnadene og risikoen ved en slik forsering vil imidlertid være enda større enn før. Tidligere kunne oljeindustrien med rette vise til at den bidro stort til Norges velstand. Hvis deler av oljelobbyen vinner frem med en forsert satsing mot nord, vil det være en industri som ekspanderer for industriens egen skyld, ikke for den norske befolkningen.

⁶⁶Ibid. punkt 25: Stortinget ber regjeringen om at de tre TFO-blokkene (7426/ 10, 11 og 12) som ble tatt ut i 2022 ikke skal tas inn i TFO-runden i 2023.

inn i Svalbardsonen var et tema går ikke frem. Siden Norge rent politisk har åpnet opp for leting helt opp til kanten av Svalbardsonen, må en forutsette at det var dette område striden først og fremst dreide seg om. Uenigheten førte til at det ikke var mulig å legge frem en felles erklæring i Kairo. I april 2023 var en avtale endelig klar. I avtalen fantes verken formuleringer for eller imot petroleumsvirksomhet i nord.

Den delen av den norske oljelobbyen som har sett utsettelsen av Wisting som et tilbakeskritt, har samtidig, på samme måte som regjeringen, brukt den nye situasjonen etter krigen til å på ny komme på offensiven. En gjenganger på konferanser for oljefolk høsten 2022 og våren 2023 var en trekantet figur hvor hjørnene sto for henholdsvis Sustainable, Affordable og Secure. Det ble gjerne vist til at tyngdepunktet var forskjøvet for sterkt i retning av sustainable etter Parisavtalen i 2015. Den gylne sannhet befant seg i et balansepunkt midt i figuren. Det innebar at fokuset på klimaet måtte bli mindre. Noen håpet nok på at dette skulle svekke den politiske motstanden mot forsert oljevirkosomhet i Arktis. Dette sammen med forhåpninger om at oljeprisene i overskuelig fremtid skulle bli liggende på et høyere nivå enn antatt før krigen, økte muligheten for en utbygging av Wisting.

Men den nye situasjonen som fulgte av Ukrainakrigen var først og fremst knyttet til Europas umiddelbare behov mer gass. Selv den mest iherdige delen av oljelobbyen for økt aktivitet i nord hadde ved inngangen til 2020-tallet langt på vei avskrevet muligheten for å gjøre Barentshavet til en stor gassprovins. Anført av de mest oljevennlige kreftene i regjeringen ble nå økt gassaktivitet i Barentshavet solgt inn som et tiltak for å gjøre EU mindre sårbart.

Snøhvit-feltet viser at det finnes gass i Barentshavet. Med store nok investeringer kan trolig mange små funn bidra til at aktivitetsnivået ved LNG-anlegget på Melkøya opprettholdes selv etter at produksjonen fra de tre hovedfeltene som gassen kommer fra i dag faller betydelig. Men å bruke forsyningssituasjonen etter Ukraina-krigen og behovet for umiddelbare økte leveranser av gass som påskudd for å svekke EUs politiske motstand mot norsk oljeengasjement i nord og sikre en åpning av Svalbardsonen er, i beste fall en tilsnikelse.

Sannsynligheten for at det skal bygges ut lønnsomme gassfelt inne i Svalbardsonen er svært liten. For det første har Oljedirektoratet selv vært med på å undergrave slike forhåpninger ved å anslå at det er betydelig mer olje enn gass i Barentshavet nordøst. Kanskje er Oljedirektoratets anslag preget av ønsketenking, for å sikre at oljeselskapene er villig til å lete og bidra til å opprettholde et politisk press for å få åpnet områdene. Faktum er like fullt at når oljeselskapene, siden en ny bølge av letebrønner i Barentshavet fra tidlig på 2010-tallet, har boret lengst nord og øst i Barentshavet, så har de utelukkende leitet etter olje. Det skyldes at olje kan utvinnes fra produksjonsskip med lagringskapasitet og fraktes til markedene med tankskip, uten at oljen er på land i Norge. Utvinning av gass krever en omfattende infrastruktur. Når verdens største gassfelt Stockmann lengst øst i Barentshavet etter mange utredninger tidlig på 2010-tallet ble regnet som ulønnsomt, skyldes det nettopp at produksjonskostnadene inkludert et enormt langt rørledningsnett ble altfor store. Eventuelle gassfunn i Svalbardsonen vil befinne seg enda lenger fra det norske fastlandet..

Problemet med LNG

Det faktum at gassutvinning i Barentshavet til nå har forutsatt nedfrysing i form av LNG, har skapt noen umulige dilemmaer knyttet til målet om kraftig reduksjoner i lokale norske utslipp. Dette gjelder både for målet om en reduksjon på opp mot 55 prosent frem til 2030 og en ytterligere nedgang i utslippene senere. Å fryse ned gass og frakte det over verdenshavene som LNG krever ekstreme mengder energi. Siden gass har blitt regnet som et renere alternativ enn olje og kull, har utslippskjeden i produksjonen av gass fått lite oppmerksomhet. En rapport fra Rystad beregnet at de ekstra CO₂-utslippene som følge av den økte LNG-importen til Europa i 2022 tilsvarte utslippene fra 32 millioner biler gjennom ett år.⁷³ I Norge har utslipp fra LNG i praksis utgjort en verkebyll i det nasjonale utslippsbudsjettet siden Snøhvitgassens anlegg på Melkøya utenfor Hammerfest åpnet. Anlegget har gjennom 2010-tallet står for opp mot 1 million tonn CO₂ årlig. Det er langt mer per produserte oljeekvivalenter enn gjennomsnittet i øvrig i norsk petroleumproduksjon.t.

Skal utslippene fra norsk petroleumsvirksomhet ned, må også utslippene fra Snøhvit-anlegget ned. Hvis dette skal gjøres uten å stenge ned produksjonen, må energien enten hentes fra rene energikilder eller så må utslippene lagres i grunnen. Ingen av alternativene er gode. En kraftig forsterket vindmølleutbygging i Finnmark vil ramme områdene av landet hvor en slik utbygging vil være mest kontroversiell. I april 2023 opplyste Equinor at en løsning med karbonfangst og lagring ville koste 37 milliarder kroner og dermed være alt for dyr. Stortinget reagerte med å be regjeringen foreta en ny uavhengig beregning av kostnadene.⁷⁴ Uten å forskuttere hva som kommer ut av en slik vurdering, er ingen av alternativene gode i et klimaperspektiv. Det er vanskelig å se for seg at karbonfangst i Barentshavet skal kunne foregå uten betydelige klimautslipp. Det er for eksempel ikke mulig å lagre CO₂ i kalde havområder uten samtidig å gjennomføre omfattende borevirksomhet. Siden boreplattformer er flyttbare og gjennomfører operasjoner som krever enorme mengder energi, kan de vanskelig operere uten å forbrenne store mengder diesel. Jo kaldere, mer avsides og krevende et område er, desto mer energi vil en boreplattform forbruke. Gassen fra Snøhvit-feltet alene er nok til å utnytte all kapasitet i det forurensende Hammerfestanlegget frem til 2040.⁷⁵ Hvis det skulle finnes mer gass og denne skal kunne selges, må det bygges et nytt LNG-anlegg. Dette vil i så fall fordoble problemene.

En farlig rørledning?

De vanskelige dilemmaene knyttet til forsert utbygging av gassfelt i Barentshavet har fått regjeringen til å på ny fremme et alternativ om å bygge en gigantrørledning fra Barentshavet og ned mot det eksisterende rørledningsnett lenger sør. I april 2023 la Gassco, det statlige selskapet med ansvar for transportsystemer på norsk sokkel, frem en rapport som anbefalte en slik løsning.⁷⁶ Vendingen var bemerkelsesverdig.⁷⁷ En mulighetsstudie som ble utført av Gassco sammen med petroleumindustrien fra 2021 konkludert med at det ikke var grunnlag for økt eksport av gass fra Barentshavet.⁷⁸ Både et nytt LNG-anlegg og en stor gassrørledning ble frarådet.

⁷³ *Climate change: Hidden emissions in liquid gas imports threaten targets - BBC News.*

⁷⁴ *E24 13. april 2023. Stortingsflertallet ber regjeringen gjøre en egen Melkøya-vurdering.*

⁷⁵ *Gassco. Vurdering av gasstransportalternativer fra Barentshavet sør, 17. april 2023. s.12 og 19.*

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ *Ibid.*

En slik gassrørledning har vært en drøm for de sterkeste tilhengere av oljevirkosomhet i nord i mange tiår. Når en slik ledning ikke er bygd til nå, skyldes det først og fremst at funnene som er gjort ikke er i nærheten av å bære store nok til å bære kostnadene. Når Gassco på et svært uklart grunnlag denne gangen konkluderte i favør av en rørledning, var rapportens premiss om «Økt fokus på forsyningssikkerhet» tydelig avgjørende.⁷⁹ Da rapporten ble offentliggjort gikk det tydelig frem av uttalelser fra Olje- og energiminister Terje Aasland at det ennå var langt frem til man kunne vise til reserver som forsvarte en utbygging. Aasland appellerte til industrien:⁸⁰ «Jeg har nå en klar forventning om at de mest sentrale selskapene i Barentshavet kjenner sitt sosiale ansvar ... Dette betyr at de snur alle steiner for å finne mer gass ...».

Lanseringen av en gigantrørledning fra Barentshavet og sørover kan betraktes som et desperat forsøk fra oljevennene i Arbeiderpartiet og Senterpartiet på å holde liv i et håp om økt oljevirkosomhet i Barentshavet. En eventuell utbygging av en gigantrørledning fra Barentshavet og sørover skiller seg ikke bare fra tilsvarende undersøkelser i Nordsjøen og Norskehavet ved at man sikter mot en utbygging før det er påvist tilstrekkelige reserver. Selv om Aasland appellerte til selskapene, er det umulig å se for seg et slikt prosjekt uten at staten bærer kostnadene. Tidshorizonten for eventuelle inntekter fra en slik investering vil være enda lenger enn utbygging av oljefelt tilsvarende Wisting. Den produksjonen som må til for å eventuelt gjøre prosjektet lønnsomt vil komme mange tiår etter at varden må nå karbonnøytralitet. Hurdalplattformens krav om at petroleumsselskapene skulle klimastressteste sine beslutninger og rapporter gjaldt tydeligvis ikke for det statlige Gassco. I rapporten som var tilstrekkelig til at Aasland som minister ga Gassco et signal om å gå videre med planleggingen, finnes det ingen vurdering av klimarisiko knyttet til et slikt gigantprosjekt. Selv om en sentral begrunnelse er «økt fokus på forsyningssikkerhet», finner man heller ingen vurderinger av hva slags ekstrakostnader som måtte legges til hvis en slik rørledning i et så utsatt området skal sikres mot mulig sabotasje.

I et miljø- og klimaperspektiv nytter det imidlertid ikke å håpe på at planene om en eventuell rørledning til Barentshavet skal skrinlegges som følge av økonomiske vurderinger. Til tross for tynt grunnlag har Gassco fått beskjed å utvikle planene videre. Hvis man kommer så langt at et slikt rør blir bygd, vil føringene form fremtiden være sterke. Det vil dreie seg om strategisk infrastruktur med samme type virkning som rørledningene som har blitt forsøkt bygget for å knytte oljesandproduksjonen i det kanadiske innlandet til raffineriene sør i USA og internasjonale markeder. Den amerikanske miljø- og klimabevegelsen har med god grunn gjort kamp mot en slik infrastruktur til en hovedprioritet. Det er gjort en del mindre gassfunn i Barentshavet hvor en utbygging vil være mer sannsynlig hvis en gigantledning mot sør først er på plass. Hvis det ikke blir funnet mye mer er det lett å se for seg hva som kan bli de neste skrittene: Det er vanskelig å se for seg noe annet enn at en rørledning fra Barentshavet og sørover kan legges noe annet sted enn den den smale sårbare kontinentalsokkelhyllen utenfor Lofoten, Vesterålen og Senja. Hvis den ikke legges der, vil den i hver fall passere svært nær. I en situasjon hvor oljenæringen sliter, og det går dårlig med norsk økonomi vil fristelsen for å koble eventuelle felt i dette området til ledningen kunne bli stor.

Og avgjørende i denne fremstillingens sammenheng; hvis en utvinning av gassressursene i Svalbardregionen noen gang skal kunne gjennomføres rent fysisk, så vil nærheten til en rørledning være en avgjørende forutsetning. Det er vanskelig å se et investeringsprosjekt som har større strategisk betydning, og som dermed utfra et miljø- og klimaperspektiv bør stoppes.

⁷⁹*Ibid.* s. 2.

⁸⁰*Upstream* 18. April 2023. *European energy security boos: Norway puts Barents Sea gas pipeline back on the agenda.*

Del 3

Veiåpner mot dypet?

Havbunnsmineraler og oljen

Norge har ikke vært alene om å bryte grenser mot nord i jakten på petroleumsressurser. Russland, USA, Canada og Grønland har alle vært med på å legge til rette for at oljeindustrien har kunnet ekspandere stadig lenger inn i Arktis. Men motstanden mot at de siste hydrokarbonene som kan utvinnes innenfor stadig trangere karbonbudsjetter skal komme fra Arktis, har økt. I USA gikk president Obama langt i å stoppe oljevirksomhet i Alaska.⁸¹ Trump gjorde det han kunne for å reversere en slik politikk.⁸² Biden administrasjonen har lagt seg å en mellomlinje.⁸³ Det største gjennombruddet for klimaforkjempere verden over kom da Grønland med regjeringen som tok over i april 2021 bestemte at prisen for miljøet og klimaet ved videre oljeleting og utvinning ble for høy.⁸⁴ Med planene om utbygging av Wisting og strategien for å sikre seg suverenitet over og utvinne petroleum i Svalbardsonen, framstår Norge som den globale oljenæringens spydspiss inn mot Arktis' hjerte.

Norske tilhengere av forsert oljeutvinning mot nord viser gjerne til at effekten av Golfstrømmen fører til at forholdene Norge beveger seg inn i egentlig ikke er virkelig Arktis, at temperaturer i vannet og på overflaten ofte er betydelig høyere enn områder som ellers defineres som Arktis. Gjennom de siste tiårenes forskning har imidlertid polar- og havforskerne tydelig vist at det er nettopp i sonen hvor varmt og kaldt vann møtes at den biologiske produksjonen er størst og hvor naturen dermed er mest sårbar.⁸⁴

Med forslaget om å åpne store områder for utvinning av havbunnsmineraler har Norge stilt seg i spissen ved en ny front hvor det brytes grenser for menneskelige inngrep i sårbare områder. I 2019 vedtok Stortinget en lov om mineralvirksomhet på kontinentalsokkelen.⁸⁵ Loven ble høsten 2022 fulgt opp av det Olje- og energidepartementet definerte som en konsekvensutredning av områdene.⁸⁶ Området man siktet seg inn imot var ikke kontinentalsokkelen i geologisk forstand, men dypvannsområdene som Norge mente å ha rett til utenfor sokkelen. I slutten av juni 2023 la departementet så frem en stortingsmelding hvor regjeringen erklærte at den ville åpne for utvinning av havbunnsmineraler i et enormt dypvannsområde. Konsekvensutredningen hadde tatt for seg dypvannsområder mellom Trøndelagskysten og Island og videre som strekker seg fra disse områdene, rundt Jan Mayen og videre nordover.

⁸¹ *New York Times*, 21. desember 2016. *Leaving the Arctic Alone*.

⁸² *New York Times*, 17. august. *Trump Administration Finalizes Plan to Open Arctic Refuge to Drilling*.

⁸³ *New York Times*, 12. mars 2024. *Biden Administration Approves Huge Alaska Oil Project*.

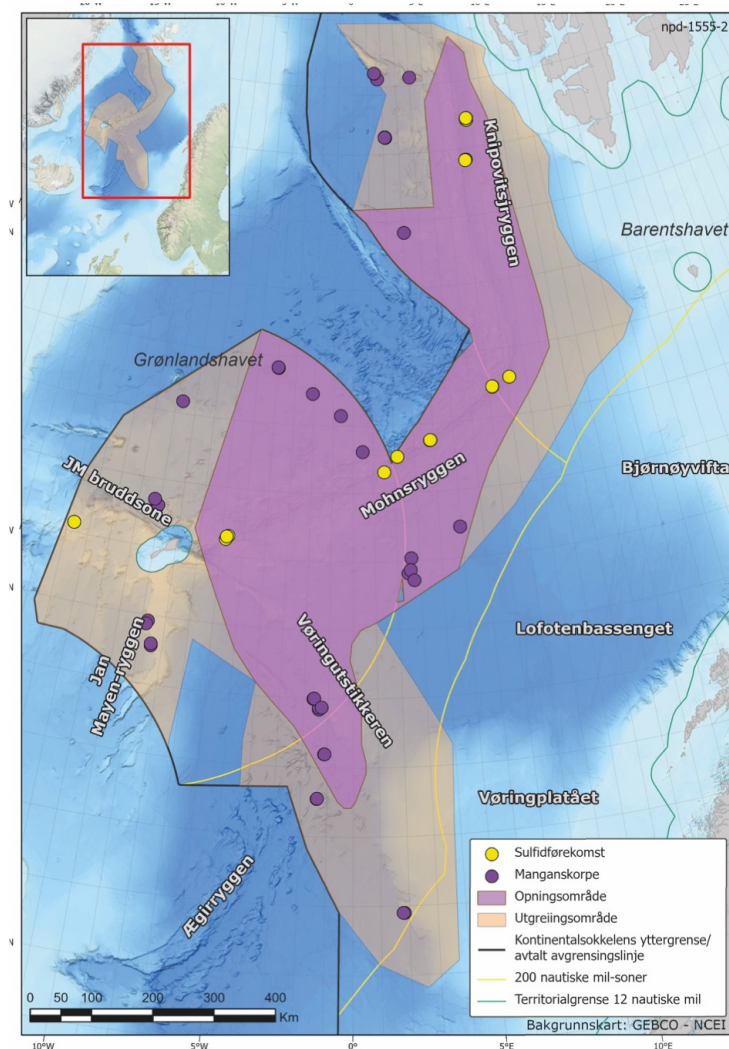
⁸⁴ *Time*, 16. juli 2021. *Greenland bans all future oil exploration, citing climate concerns*.

⁸⁵ *WWF, Bellona, Natur og Ungdom, Naturvernforbundet, Sabima, Zero, WSH, Fremtiden i våre hender, Forum for utvikling og miljø, Greenpeace, Spire og Besteforeldrenes klimaaksjon. Høringskommentarer til Konsekvensutredning for mineralvirksomhet på norsk kontinentalsokkel og utkast til beslutning om åpning av område. 2023*

⁸⁶ *Lov 22. mars 1019 nr. 7 om mineralvirksomhet på kontinentalsokkelen (havbunnsminerallova)*

⁸⁷ *Konsekvensutredning for mineralvirksomhet på norsk sokkel. 27. oktober 2022.*

Området regjeringen ville åpne befant seg nesten utelukkende nord for polarsirkelen, altså i Arktis. Rundt en tredjedel del gikk inn i de vestlige delene av Svalbardsonen.⁸⁷ Utenlandske aviser som skrev om åpningen viste til at det dreide seg om et område på størrelse med Tyskland.⁸⁸

Det finnes store mengder mineraler i dypvannsområdene mellom kontinentene. Når disse ikke er utvunnet så langt, skyldes det først og fremst det opplagte forhold at de er svært vanskelig tilgjengelige. Gruvedrift på land, om de nå er fra dype gruveganger eller dagbrudd, krever omfattende investeringer og fører nesten alltid til store naturinngrep. Utvinning av tilsvarende volumer fra fartøyer som opererer mer enn tusen kilometer fra land på mange tusen meters havdyp vil nødvendigvis være betydelig mer kostbart og føre til tilsvarende, om ikke langt større naturinngrep.

⁸⁷ Meld. St. 25 (2022 –2023), Mineralverksemd på norsk kontinentalsokkel – opning av areal og strategi for forvaltning av ressursane. ⁸⁸ Financial Times, 8. Juni. Norway seeks to open vast ocean area to deep-sea mining.

Forskere viser til at det dreier seg om svært sårbare områder hvor man vet så å si ingen ting om hvilke konsekvenser en eventuell gruvevirksomhet har for miljøet. Endringer på ekstreme dyp skjer svært sakte. Eventuelle ødeleggelser vil dermed ha langvarige virkninger. Bare 1 prosent av dypvannssystemene er utforsket. Det dreier seg om et artsmangfold vi vet lite eller ingen ting om og kan variere mer fra område til område enn tilsvarende geografiske avstander på land. Vern av artsmangfold har de siste årene i stadig sterkere grad blitt vurdert i sammenheng med klimakrisen. Alt tyder på at utvinning av mineraler på dypt vann vil kunne forsterke disse problemene.

Omfattende industrielle inngrep i dype havområder kan også ha store effekter på klimaet. Selv om vannet i mange dypvannsområder er relativt stillestående, utgjør de dype havområdene en viktig del av den store sirkulasjonen hvor næringsrike mineraler blir tilført vannet i havstrømmene. De dypeste havområdene har ikke sedimentære bergarter hvor det finnes olje. Det finnes likevel sedimenter. Ifølge klimaforskere absorberer dype havområder mer enn 90 prosent av overskuddsvarmen og 38 prosent av CO₂ utslippene som blir skapt av menneskelig aktivitet.⁸⁹ Ifølge ny forskning kan ødeleggelse av bare mindre områder med sedimenter på så store dyp føre til store klimautslipp.

Den globale oppvarmingen og omfattende forurensning har utsatt verdenshavene for et enormt press. Vissheten om at en ny stor industri ønsker å kaste seg over de mest utforskede delene av havene på dypt vann har derfor ført til sterke motreaksjoner. En rekke land og organisasjoner har argumentert for at en slik utvikling må stoppes umiddelbart, i hvert fall til vi vet mye mer. Frankrike med Emanuel Macron, som flere ganger har møtt statsminister Jonas Gahr Støre under Ukraina-krigen, har markert seg som tilhenger av et totalforbud. Land som Canada, New Zealand, Tyskland, Spania, Brasil, Chile og mange flere, inkludert flere Stillehavsstater har markert seg enten for et moratorium eller en pause som hindrer en umiddelbar oppstart. Forskere og næringslivsledere har skrevet under på opprop for å støtte et slikt syn. Også World Economic Forum, en institusjon som ellers har hatt høy status blant norske politikere og næringslivsledere, har markert seg mot utvinning av havbunnsmineraler nå.⁹⁰

International Seabed Authority og The Metals Company

Det har blitt drevet en del utvinning av mineraler til havs i grunne farvann relativt nært land. Så langt finnes det imidlertid ingen erfaring med vellykket, kommersiell utvinning av havbunnsmineraler på dyp tilsvarende de norske myndigheter ønsker å åpne. En full eller midlertidig stopp i utvinning av havbunnsmineraler på dypt vann forutsetter for det første at land som Norge, som gjør krav på suverenitet over havbunn på dypt vann, avfinner seg med det. Dessuten forutsetter det at havområder midt ute i de store verdenshavene, det såkalte «området», hvor ingen enkelt-nasjoner har suverenitet, blokkeres for slik virksomhet.

⁸⁹ Jenner, N, S. Benbow, C. Wellr, P. Howard: Update to 'An assessment of the risk and impacts of seabed mining on marine ecosystems'. *Fauna & Flora* 2023. s. 10.

⁹⁰ <https://www.weforum.org/agenda/2022/07/take-a-deep-dive-into-how-deep-sea-mining-could-threaten-our-oceans/>

Initiativet for å regulere verdens dype havområder ligger i dag hos organisasjonen International Seabed Authority (ISA). ISA ble opprettet i 1994 og har sitt hovedkvarter i Kingston på Jamaica. Organisasjonen har 167 medlemsland. Blant dem er Norge. Ved siden av å ha som mandat og utforme regler som skal verne miljøet og biodiversitet på dypt vann, administrerer organisasjonen tillatelser til utvinning av mineraler på dypt vann i «området». Dette gir organisasjonen en problematisk dobbeltrolle. Siden ingen nasjoner har suverenitet i de aktuelle områdene, er det blant annet aktuelt at ISA skal kreve inn skatt eller royalty for virksomheten. Organisasjonen har dermed fått en administrasjon som har direkte interesser av at det blir utviklet en industri som kaster av seg nok overskudd til at også den sikrer seg inntekter. Det finnes et rom for medlemslandene å påvirke organisasjonen. Men med et slikt utgangspunkt er det vanskelig for tilhengere av midlertidig eller varig vern av dypvannsområdene å få gjennomslag. Kritikere av ISA viser til at administrasjonen har spilt aktivt på lag med nasjoner som er sterke tilhengere av forsert utvinning, blant dem Norge. Med ISAs dobbeltrolle står organisasjonen i fare for å utvikle seg i retning av idrettsorganisasjoner som IOC og FIFA, hvor administrasjoner med sterke økonomiske interesser får uforholdsmessig mye makt.

Ved å gi flere og flere selskaper en betinget tillatelse til leting og utvinning i Clarion Clipperton-sonen i Stillehavet, har ISA startet en prosess som ser ut til å lede til en omfattende utvinningsaktivitet i et stort, sårbart område. Tillatelsene ble gitt med det forbeholdet at ISO innen en tidsfrist skulle ha tid på seg til å utforme et regelverk først. Her har imidlertid organisasjonen låst seg fast siden en klausul åpner for at det i praksis er fritt frem for de aktuelle selskapene å starte utvinning hvis ikke ISO lykkes med å utforme et regelverk. Ordningen forutsetter at selskapene må sikre seg en vertsnasjon som fronter prosjektet. Tidsfristen for en sentral kontrakt var juli 2023.

Hendelsene knyttet til en mulig utvinning av havbunnsmineraler i Clarion Clipperton-formasjonen har fått stor internasjonal oppmerksomhet fordi det setter alle spørsmål knyttet til en slik aktivitet på spissen. Det dreier seg om et stort område midt ute i Stillehavet hvor det befinner seg store mengder mineraler i form av noder, det vil si mineraler som ligger spredt rundt på havbunnen med størrelse som små og store steiner. Havbunnsmineraler grupperes gjerne i tre hovedtyper; sulfider, mangankapper og noder. Sulfider og mangankapper består av masser som er spesielt mineralholdige, mens noder har en langt renere form. Motstandere av havbunnsmineraler viser til at det ikke finnes noen metode for å hente opp noder fra dyp på rundt 4000 meter uten å ødelegge havbunnen i store områder.⁹¹ Den store forekomsten av noder i Clarion Clipperton-området regnes likevel av utvinningsentusiastene som det mest interessante området som er påvist og hvor kommersiell drift er mest sannsynlig.

Stortingsmeldingen fra juni 2023 vier utviklingen i Clarion Clipperton-området stor oppmerksomhet. Meldingen viser optimistisk til at selskapet Nauru Ocean Resources gjennom forsøksvirksomhet har hentet opp betydelig mengder noder i området.⁹² Nauru Ocean Resources, som i virkeligheten dreier seg om det canadiske selskapet: The Metals Company, sitter på avtalen som har lagt press på ISA til å utvikle et regelverk raskt.

⁹¹ Bloomberg 18. juni 2023. *Explorer Victor Vescovo Says Deep Sea Mining Number Don't Add Up.*

⁹² *Meld. St. 25 (2022–2023), s. 18.*

For å tilfredsstillere ISAs krav har The Metals Company fått den lille stillehavsøystaten Nauru til å fungere som vertsnaasjon for sin virksomhet. Stortingsmeldingen burde imidlertid vært forsiktig med å gi selskapet status som sannhetsvitne for utviklingen.

The Metals Company som er ledet av Gerhard Barron har ingen inntektsbringende virksomhet og er fortsatt bare en liten organisasjon. Selskapet har imidlertid sikret seg betydelig mengder kapital med tanke på oppstart av en omfattende virksomhet midt ute i Stillehavet. Barron var sentral da selskapet Nautilus, hvor han var medeier, tidlig på 2000-tallet sikret seg penger fra regjeringen i Papua Ny-Guinea til et stort havbunnsmineralprosjekt. Prosjektet ble en stor fi-asko. Selv om området det var snakk om var langt mindre utfordrende enn Clarion Clipperton, viste det seg at miljødeleggelsene var store. Inntektene var ikke i nærheten av å veie opp for kostnadene. Barron hadde solgt seg ut lenge før selskapet som driftet virksomheten gikk konkurs.

Hvordan har en mann og et selskap med en slik bakgrunn på ny lykkes med å samle store mengder kapital? Wall Street Journal viste i en artikkel til Barron og The Metals Company som et eksempel på at det har oppstått en finanssektor for grønne investeringer som ikke alltid treffer riktig når kapitalstrømmene kanaliseres. Barron og hans medarbeidere har i hvert fall lært seg hvordan de skal selge inn prosjektet. I motsetning til det mislykkede prosjektet på Papua New Guinea, har hovedfokus i det meste av selskapets skriftlige presentasjoner vært det grønne skiftes behov for mineraler. For investorer med håp om store gevinster, har naturlig nok fargerike bilder av mineraler og fremstillinger om at disse relativt lett kan hentes opp, vært med å skape interesse. Barron, som har sikret seg flere milliarder til satsingen i Stillehavet, har imidlertid laget seg en bakdør hvis satsingen nok en gang vil gå galt. Med liten skrift i årsmeldingen for 2022 kommer selskapet eventuelle fremtidig kritikere i forkjøpet med en liste på 40 punkter av ting som kan gå galt.

Havbunnsmineraler og Norge

Utviklingen av The Metals Company er relevant i en norsk kontekst siden det lille miljøet som har promotert satsing på utvinning av havbunnsmineraler på dypt vann i Norge har ført en nesten identisk argumentasjon. Lobbyorganisasjonen Norsk Forum for Marine Mineraler (NMM) er dominert av et miljø dominert av geologer og geofysikere med tett tilknytning til den norske oljeindustrien. Flere av lederne for de få norske oppstartselskapene som er med i forumet har tilknytning til den delen av norsk oljeindustri som tidligere på 2000-tallet ble omtalt som oljemygger.

Siden det per i dag ikke finnes noen operativ havbunnsmineralvirksomhet, kan man ikke vente annet enn at de aktuelle selskapene som er etablert, er svært små. I og med at det er ønskelig at norsk industri engasjerer seg i andre ting enn olje og gass, kan man heller ikke klage på at selskaper med bakgrunn i olje skifter beite. Det er like fullt bemerkelsesverdig i hvilken grad et så lite miljø på så kort tid har fått revet med seg en rekke nøkkelinstitusjoner i det norsk oljeindustrielle kompleks til å støtte opp om en satsing på havbunnsmineraler.

⁹³ *The Guardian* 15. september 2019. *Collapse of PNG dep-sea mining venture sparks calls for moratorium.*

⁹⁴ *The Wall Street Journal*, 4. juni 2021. *Environmental Investing Frenzy Stretches Meaning of 'Green'.*

⁹⁵ *The Metals Company. Annual report 2022. 38.*

Uten at det har blitt stilt vesentlige spørsmålstegn har Oljedirektoratet blitt etablert som den sentrale faginstusjonen internt i staten. Som faglig grunnlag for konsekvensutredningen la Oljedirektoratet i januar 2023 frem en rapport om mulige norske forekomster av havbunnsmineraler.⁹⁶ Med utgangspunkt i Oljedirektoratets beregninger og internasjonale tall fremstiller stortingsmeldingen en figur som skaper inntrykk av at ressursene på norsk sokkel tilsvarer en betydelig andel av behovet.⁹⁷ Et nytt Soria Moria, med andre ord.

Men i enda sterkere grad enn Oljedirektoratets anslag for olje- og gassressursene i Barentshavet nordøst i Svalbardsonen, er det grunn til å mistenke direktoratets rapport for å drive propaganda for åpning på et tynt faglig grunnlag. Norges geologiske undersøkelse (NGU), som har som mandat å kartlegge norsk geologi både på land og i havområdene, er svært kritisk til rapporten.⁹⁸ NGU viser til at rapporten er «agiterende» og uten tilstrekkelig faglig grunnlag konkluderer med at ressursene det er snakk om kan danne basis for en ny viktig norsk næring. NGU er dessuten svært kritisk til at Oljedirektoratet viser til at det finnes en rekke internasjonale rapporter som konkluderer med at det er et stort behov for havbunnsmineraler. De rapportene det vises til diskuterer behovet for ny gruvevirksomhet på land, ikke til havs. Stortingsmeldingen som må ha hatt tilgang til NGUs kritikk ser imidlertid ikke ut til å ha tatt hensyn til denne. Ved sin bruk av figurer forsterkes forestillingen om at havbunnsmineraler kan redde verden.⁹⁹

⁹⁶ Oljedirektoratet. *Seabed minerals: Substantial resources on the Norwegian shelf, januar 2023.*

⁹⁷ *Meld. St. 25 (2022–2023), s. 21.*

⁹⁸ *Høringssvar fra Norges geologiske undersøkelse, 27. januar 2023.*

⁹⁹ *Figuren sammenligner Oljedirektoratets usikre anslag over Norges anslått samlede ressurser av havbunnsmineraler, med verdens konsum i løpet av ett år. Den eneste sammenligningen som hadde*

Den raske prosessen mot åpning av havbunnsmineraler er dessuten bemerkelsesverdig på grunn av måten faginstitusjoner med kompetanse om miljø og hav har blitt overkjørt i prosessen. I de siste årene har miljøorganisasjoner med stor faglig kompetanse blitt vant til at deres innspill har blitt oversett eller tillagt liten vekt i forbindelse med spørsmål som åpning av nye leteområder for olje og gass, konsesjonsrunder, skattepakken for oljeindustrien i 2020 og tilsvarende. Dermed var det kanskje ikke uventet at regjeringen valgte å overse innvendingene til konsekvensutredningen om havbunnsmineraler fra en forent gruppe av alle store miljøorganisasjoner i Norge – selv om disse var basert på et solid faglig grunnlag.¹⁰⁰ Men åpning for utvinning av havbunnsmineraler i et enormt område hvor vesentlige deler befinner seg langt nord for området som er åpnet for petroleumsvirksomhet, er tross alt et spørsmål som bør forutsette en omfattende demokratisk behandling. Dette gjelder også på grunn av den omfattende motstanden internasjonalt mot en slik virksomhet, ikke minst i land som Norge ellers samarbeider tett med.

Regjeringen har i stedet valgt å støtte seg på Oljedirektoratet som verken har noen særskilt klima- eller miljørelevant kompetanse. Betydelig deler av argumentasjonen i stortingsmeldingen har altså dessuten mye til felles med det omstridte selskapet The Metals Company. Miljødirektoratet, som burde være den mest nærliggende institusjonen å lytte til i dette spørsmålet, advarte i sin høringsuttalelse mot en åpning.¹⁰¹ Havforskningsinstituttet, som er den kunnskapsinstitusjonen i Norge som kan overlegent mest om miljøet i havet, markerte seg klart mot en åpning.¹⁰² Formuleringene var sterke:

«Havforskningsinstituttet kan ikke se at denne konsekvensutredningen tilfredsstiller det som kan forventes av Norge som en havnasjon som legger vekt på kunnskapsbasert bærekraftig forvaltning. Med en åpning av utredningsområdet for mineralvirksomhet som skissert i KU vil Norges omdømme som fiskerinasjon og pålitelig partner i havspørsmål svekkes».

Reaksjonene internasjonalt på Norges raske åpningsprosess indikerer at Havforskningsinstituttet har rett i sin vurdering. Hva var det som hastet sånn? Hva er årsaken til at Norge som siden etterkrigstiden har fremstilt seg som et foregangsland for internasjonale avtaler og bærekraftig forvaltning av naturen, nå leder an i en utvikling som fort kan skape en internasjonal dominoeffekt?

gitt mening hadde vært å sammenligne anslåtte norske forekomster med tilsvarende anslåtte ressurser globalt, både på land og i havet. Hadde man gjort det, ville de anslåtte forekomstene som uansett er ganske løse anslag, ikke vært spesielt imponerende.

¹⁰⁰ WWF, Naturvernforbundet, Natur og Ungdom, Fremtiden i våre hender, Bellona, Zero, Greenpeace, Forum for utvikling og miljø, Besteforeldrenes klimaaksjon, Spire, Sabima, WSH. 2023. Høringskommentarer til Konsekvensutredning for mineralvirksomhet på norsk kontinentalsokkel og utkast til beslutning om åpning av område.

¹⁰¹ Miljødirektoratet. Høring – konsekvensutredning for mineralvirksomhet på norsk kontinentalsokkel og utkast til beslutning om åpning av område. 27. januar 2023.

¹⁰² Havforskningsinstituttet. Høringssvar fra Havforskningsinstituttet for mineralvirksomhet på norsk kontinentalsokkel og utkast til beslutning om åpning av område.

Sommeren 2023 er utfallet av forhandlingene som føres i ISA om et mulig regelverk for mineralvirksomhet i områdene uten nasjonal jurisdiksjon fortsatt uavklarte. Uavhengig av om The Metals Company og andre setter i gang med eller uten et regelverk, er både effekten på miljøet og økonomien i prosjektet høyst usikker. Kanskje dreier prosjektet seg, som Wall Street Journal antydte, om uansvarlige entusiaster med liten sannsynlighet for å lykkes, men som likevel har klart å kapitalisere på et behov for å grønn vaske finansindustriens investeringer.¹⁰³ Med tilgang til mange milliarder kan selskapet på samme måte som i Papua Ny-Guinea etterlate seg betydelige miljødeleggelse, før prosjektet eventuelt raser sammen. Det vil trolig få globale implikasjoner og gjøre det svært vanskelig å skaffe finansiering til tilsvarende prosjekter. Det vil altså være et betydelig tilbakeslag for den nye næringen.

De store miljøkonsekvensene vil komme hvis industrien viser seg å være profitabel. Gruvedrift på land har alltid vært forbundet med store miljøutfordringer. Skal en opp i de volumene som gjør virksomheten lønnsom – og som i henhold til løftene skal bidra til å løse klimakrisen – må en opp i store volum. Hvis man ikke en gang kjenner til de helt grunnleggende trekk ved økosystemet i dype havområder, hvordan skal man da utforme, og ikke minst håndheve reguleringer som sikrer at gruvedrift midt ute i verdenshavene drives forsvarlig? Mens selskapene som fremmer investeringer i havbunnsmineraler viser til behovet for mineraler til grønn omstilling, finnes de ingen troverdige beregninger av hva slags klimaavtrykk en gigantisk industri midt ute i verdenshavene vil ha. Dette gjelder i like sterk grad for den norske konsekvensutredningen og stortingsmeldingen om havbunnsmineraler.

Hvor er klimastresstesten?

Den offisielle norske olje- og klimapolitikken er basert på den diskuterte forutsetningen om at Norge kun har ansvar for utslippene knyttet til utvinningsprosessen i norske farvann, ikke utslippene fra produktene når disse brennes etter et salg til konsumenter i utlandet. Ut fra en slik logikk blir det inkonsekvent at Olje- og energidepartementet i stortingsmeldingen om havbunnsmineraler legger stor vekt på mulige positive effekter som følge av produktene fra en eventuell utvinning av mineraler på dypt vann. Siden begrunnelsen er å skaffe til veie mineraler som er sentrale for alternative grønne industrier, blir like inkonsekvent at en eventuell gruvevirksomhet på noe vis vurderes ut fra en klimastresstest.

I tillegg til de usikre klimakonsekvensene forbundet med at virksomheten rører opp i sedimenter som inneholder CO₂ og i verste fall forstyrrer store økosystemer, vil utvinning av havbunnsmineraler nødvendigvis innebære et stort forbruk av energi. Norske oljeingeniører som jobber med undervannsteknologi vil sikkert ta utfordringen, hvis man først får en omfattende satsing på havbunnsmineraler. Det finnes like fullt en enklere forklaring på hvorfor entusiastene for en slik industrisatsing så langt er dominert av geologer, ikke ingeniører. Det finnes en del grunnleggende fysiske forhold som tilsier at en slik satsing ikke kan være forenelig med Norges klimamål. Siden utslippene i stor grad vil være knyttet til forbruk av energi i utvinningsfasen, vil disse også si noe om kostnadene og dermed lønnsomheten.

¹⁰³ Wall Street Journal, 4. juni 2021.

I motsetning til åpningen i Stillehavet hvor man ikke på forhånd har noen egnet praktisk målestokk for hva et eventuelt energiforbruk vil være, kan et blikk på erfaringer fra oljevirkosomheten si en god del. De fleste oljefeltene på norsk sokkel befinner seg på dyp fra 70 til 350 meter. Avstand til land varierer fra noen titalls mil til Ekofiskfeltet som ligger i det sørvestlige hjørnet av Nordsjøen, mer enn 300 kilometer fra land. For å få ned utslippene fra oljesektoren, som har stått for mer enn 30 prosent av de samlede norske utslippene, har det altså blitt satt i gang en prosess for elektrifisering av driften med ren energi fra land. Dette er en prosess som vil koste mye og som allerede har ledet til en rekke dilemmaer.

Områdene regjeringen nå ønsker å åpne for mulig utvinning av havbunnsmineraler befinner seg på dyp fra 1000 meter og ned mot 4000 og mer. Avstanden fra land er fra nærmeste mulige landbaser vil være fra 400 til 1400 kilometer! Områdene som er pekt ut som de mest interessante befinner seg der havet er spesielt dypt og avstanden til land er langt større enn noe norsk oljeanlegg. Deler av området som er åpnet i Norskehavet har de tøffeste vind- og bølgeforholdene i verden. Det vil ha store konsekvenser for robustheten i utstyret som brukes.

De største oljeriggene som driver på norsk sokkel har dieselagragater som alene slipper ut CO₂ tilsvarende små norske byer. Aggregatet skal drive boret rundt og varme opp og belyse plattformen. Mesteparten av strømmen går imidlertid med når dynamisk posisjoneringssystemer aktiviseres for å holde riggen på ett og samme sted i uvær og sterke strømmer. Områdene i Norskehavet som regjeringen nå ønsker å åpne opp for fartøyer som skal drive utvinning av havbunnsmineraler har de tøffeste bølgeforholdene i verden. I de nordligste områdene opp mot Svalbard er bølgeforholdene også tøffe. Har kommer imidlertid i tillegg polarmørke og perioder med ekstrem kulde om vinteren. Mens oljeplattformer kan ankre opp der det ikke er for dypt, vil bare det å holde havbruksfabrikker i riktig posisjon kreve enorme mengder energi.

Siden de flytende installasjonene det må bli snakk om skal drive gruvevirkosomhet, må de ha stor lagringskapasitet og nødvendigvis være langt større enn de største leteplattformene. Dessuten vil maskinene som skal arbeide ned mot 4000 meters dyp være ekstremt solide for å motstå trykket som gjør seg gjeldende der. Energien som må til for å operere disse maskinene vil være desto større. Bilder av mineraler som ligger på havbunnen, klare til å plukkes opp med et enkelt grep er en del av den «Soria-Moria-fortellingen» som bidrar å skape et feilaktig inntrykk av hva det er snakk om. Bare det å frakte en installasjon til og fra et eventuelt produksjonssted vil kreve enorme mengder energi. Hvis man først finner betydelig ressurser, vil energien som må til for å hente opp reserver være svært store. I henhold til Oljedirektoratet er det ikke påvist store forekomster av noder i norske farvann. En eventuell virksomhet vil basere seg på utvinning av såkalte manganskorper og sulfidforekomster. Begge deler må brytes løs, noe som vil kreve stor maskinell kraft. Det dreier seg dessuten om masser som krever betydelig prosessering for å skille ut relevante mineraler. Det påvirker volumet av masse som må hentes opp og lagres. Her har oljevirkosomhet på dypt vann til sammenligning en enorm fordel fordi olje og gass presses opp til overflaten av trykket.

Siden det dreier seg om flytende fartøyer svært langt fra land vil drift basert på ren energi vanskelig kunne bli økonomisk. Det måtte eventuelt hentes opp enorme mengder kopperholdige mineraler for å kompensere for installeringen av tykke strømkabler på mer enn 1000 mil.

Batteriteknologi kan utvilsomt utvikles til også å gjelde sjøfart. Per i dag fremstår det imidlertid mot naturens lover at det skal kunne utvikles batteriteknologi som vil svare til behovet til slike installasjoner. Hvor skal så slike utlipp plasseres i det norske klimabudsjettet som om kort tid må kraftig ned?

Vi har sett hvordan Equinor har konkludert med at Wisting-feltet, en flytende produksjonsinstallasjon 350 kilometer fra land på et havdyp på rundt 300 meter, ikke er lønnsomt, til tross for subsidiene i skattepakken. Her dreier det seg om havbunnsfabrikker som vil operere mer enn tre ganger så langt fra land, på dyp som kan være ti ganger så store! Og hva med sikkerhetsrisikoen til dem som eventuelt skal arbeide under slike forhold? Avstanden fra land vil gjøre redningsaksjoner i tilfelle alvorlige ulykker svært vanskelig.

Havbunnsmineraler i spillet om oljen i Svalbardsonen

Stortingsmeldingen om havbunnsmineraler er full av henvisninger til regimet som ble utviklet rundt oljevirkosomheten. Det skyldes utvilsomt Olje- og energidepartementets egne erfaringer og bakgrunnen til miljøet som har arbeidet for en åpning. Hvis Norge en gang skal starte opp mineralutvinning til havs, må erfaringer fra oljealderen være en del av fundamentet. Men en kjerne i norsk oljepolitikk var å gå forsiktig frem. Riktig nok var områdene som ble utlyst i den første konsesjonsrunden på norsk sokkel i 1965 store. Men de begrenset seg til blokker sør for 60. breddegrad. Forseringen videre nordover var mer forsiktig. Utviklingen var hele tiden basert en forutsetning om at det var avgjørende å beherske en utfordring før en gikk videre.

Hvis utsikten til sikker, klimavennlig og økonomisk utvinning av havbunnsmineraler på kort sikt er lite sannsynlig i områdene regjeringen ønsker å åpne, hvor for ikke da avvente utviklingen i ISA som jo hadde avgjørende møter sommeren 2023? Og hva med å avvente hva som skjer med en eventuell utvinning i Stillehavet? Og hvis hensikten er å prøve seg fram, hvorfor ikke da konsentrere seg om et avgrenset område? Området som regjeringen nå ønsker å åpne opp er mange ganger så stort som noen konsesjonsrunde på norsk sokkel.

Når regjeringen valgte å erklære en norsk åpning for utvinning av havbunnsmineraler på dypt vann på et tidspunkt hvor den internasjonale motstanden er i ferd med å øke kraftig og rett før ISOs viktige møte, kan ikke det tolkes som annet enn en sterk markering av støtte til de landene og den industrien som i dag forsøker å forsere en industriell erobring av sårbare dypvannsområder. For landene som hadde ambisjoner å få gjennomslag for at ISA-møtet skulle gå inn for en utsettelse av åpning av «Området» hvor ingen land har jurisdiksjon, virket Norges utspill utvilsomt negativt inn. Norge er et lite land, men like fullt et betydelig land i havsammenheng. Det er verd å merke seg at et annet hav- og kystland som Chile befinner seg på listen av land som ønsker et midlertidig vern for å samle mer kunnskap.

Den største delen av området som Norge har åpnet befinner seg i utvidelsen av kontinentalsokkelen som kom i stand da Norge tidligere på 2000-tallet forhandlet frem delelinjer med Island og Danmark/Grønland som omfattet mer enn kontinentalsokler. Motstanden mot havbunnsmineraler er imidlertid basert på en mer gjennomgripende klima- og økologiforståelse enn den som var dominerende da ISA ble etablert på 1990-tallet. Ut fra en slik forståelse blir verdens dypvannsområder betraktet som en slags allmenning som må vernes til beste for hele menneskeheten.

Ut fra en slik forståelse blir Norges utvidelse til områder som strekker seg utover kontinentalsokkelen en tilsnikelse. Slik sett kan den forserte behandlingen av havmineralspørsmålet også tolkes som en suverenitetshevdelse fra Norge.

Norge kunne imidlertid oppnå det samme med en langt mer beskjeden åpning som omfattet et mindre geografisk område. Dette kunne ha skjedd ved enten å begrense seg til strengt avgrensede områder hvor det er observert sulfider eller manganmasser eller ved kun å åpne et langt mindre område. Det kunne for eksempel være de sørligste områdene som lå i overkommelig avstand til de største konsentrasjonene av oljefelter i Norskehavet.

Når nær en tredjedel av området som regjeringen ønsker å åpne opp befinner seg i den omstridte Svalbardsonen, er det vanskelig å tolke dette annerledes enn at det er en del av spillet hvor Norge ønsker å markere sin suverenitet over kontinentalsokkelen i Svalbardssonen. Området regjeringen vil åpne opp følger dypvannskanten vest for Svalbard. Det betyr at det ikke finnes olje eller drivverdige mengder gass i det aktuelle området. Men området ligger tett opp til den delen av Svalbards kontinentalsokkel hvor det finnes tykke lag av sedimentære bergarter. Hvis de andre landene knyttet til Svalbardtraktaten benytter samme utvidede definisjon av kontinentalsokkelen som ligger til grunn for Norges krav på dypvannsområdene lenger sør, vil områdene befinne seg i den delen av sonen rundt Svalbard der de mener traktaten må gjelde. Det samme er tilfelle hvis Svalbard, som andre traktatmedlemmer mener, har en økonomisk sone. Hvis noen av traktatlandene skulle mene at Norge gjør krav på spesielt rike ressurser i det aktuelle området, vil knivingen om rettigheter raskt tilspisses. Oljedirektoratet, som har vært en sentral leverandør av faglige råd i utformingen av åpningsområdet for havbunnsmineraler og samtidig har vært en pådriver for en åpning av Svalbardsonen for oljeaktivitet, må ha kjent til sammenhengene her. Det samme gjelder statsminister Jonas Gahr Støre, som helt siden han ble utenriksminister i 2005, med sin nordområdepolitikk har hatt det å sikre norske oljerettigheter i Svalbardsonen som et viktig mål.

Hvor bevisst regjeringen har vært med å legge inn en så sterk markering av suverenitet på Svalbard i en sammenheng som dreide seg om noe annet, får fremtidens historikere avgjøre. Det samme gjelder spørsmålet om hvem som har hatt det reelle initiativet. Var det Oljedirektoratet, Olje- og energidepartementet, Utenriksdepartementet eller statsministeren selv? Kanskje ble det vurdert at partene som tradisjonelt har opponert mot Norges interesser var mindre opptatt av markering mot Norge på et tidspunkt da NATOs mobilisering mot Russlands invasjon i Ukraina dominerte utenrikspolitikken. Like fullt har flere land reagert på inkluderingen av Svalbardsonen i åpningsområdet. Utenriksdepartementet offentliggjør ikke protestnoter fra andre land. Islands protestnote er imidlertid tilgjengelig.¹⁰⁴ Islands argumentasjon var den samme som andre medlemmer av Svalbardtraktaten har hevdet helt siden økonomiske soner ble en standard for avgrensning av havområder på slutten av 1970-tallet:

¹⁰⁴ *The Ministry of Foreign Affairs of Iceland. Note til Utenriksdepartementet, 23. januar 2023.*

“As far as the continental shelf around Svalbard is concerned, in the view of Iceland it appertains to Svalbard and not to the mainland of Norway as maintained by the Norwegian authorities. The exploitation of all resources of the continental shelf around Svalbard, including any mineral resources, is subject to the provisions of the Svalbard Treaty, including the principle of equality.”

Et nøkkelspørsmål var hvordan russerne ville reagere. I slutten av juni skrev flere medier om at Russland hadde søkt om tillatelse til å drive utvinning av havbunnsmineraler på norsk sokkel og at norske myndigheter hadde gitt en slik tillatelse.¹⁰⁵ Høyres tidligere utenriksminister Marie Eriksen Søreide protesterte mot tillatelsen og uttalte seg som om russernes markering måtte sees i lys av den militære tilspisningen som følge av Ukraina-krigen.¹⁰⁶ I virkeligheten var det russiske initiativet en del av spillet om rettigheter i Svalbardsonen. Hvis Russland hadde søkt om en norsk tillatelse ville det ha vært en anerkjennelse av norsk suverenitet og dermed en seier for regjeringens taktikk. I virkeligheten var henvendelsen fra Russland kun en orientering der norske myndigheter fikk vite at et forskningsskip planla å hente opp geologiske prøver fra et område nordøst for Svalbard, altså motsatt ende av Svalbardsonen hvor Norge annonserte en åpning for havbunnsmineraler.¹⁰⁷ Det var den samme type orientering russerne hadde kommet med i forbindelse med aktiviteter i Svalbardsonen flere ganger tidligere. Slik sett var det en test på om planene om å åpne et område inne i Svalbardsonen var et uttrykk for at Norge ville sette makt bak en hevdelse av full suverenitet. Norge kunne velge å ta den russiske henvendelsen til etterretning, uten videre tiltak. Det ville være å gi opp kravet om suverenitet. Alternativt kunne Norge markert seg ved å nekte russerne. Det ville skapt en konfrontasjon. Russerne kunne i så fall ikke gi etter, uten å anerkjenne Norsk suverenitet i sonen. Hvis russerne likevel gjorde som de ville, til tross for en norsk protest, måtte Norge følge opp med fysisk inngripen, hvis ikke ville det være å gi etter for Russlands syn – som i dette tilfellet er det samme som har blitt hevdet av andre traktatsmedlemmer. Norge svarte i stedet med gi tillatelsen Russland ba om. Selve behandlingen tok imidlertid tid. Den viser også tydelig at det eksisterer uklarheter i hvem som driver utenrikspolitik. Først ble det utformet en detaljert beskrivelse med henvisning til forskjellige lovhjemler som ble utformet av Olje- og energidepartementet.¹⁰⁸ Tidlig i juni ble det så utformet et kort svar fra Utenriksdepartementet hvor det i høflig diplomatspråk blir vise til den russiske henvendelsen som en «søknad» som fikk «tillatelse» i henhold til den russiske «orienteringen».¹⁰⁹

Som det går frem valgte Norge og Russland bevisst å snakke forbi hverandre, for å unngå en konfrontasjon. Det var imidlertid ingen tvil om at Russland sto på samme syn som landet alltid har hatt. På en pressekonferanse den 25. juli 2023 uttalte det russiske utenriksdepartementets talsperson, Maria Zakharova at Russland gjentatte ganger hadde protestert mot Norges krav om eksklusive rettigheter i Svalbardsonen.¹¹⁰ Russlands internasjonale status er svekket etter invasjonen i Ukraina. Begrunnelsen var like fullt identisk med den som var fremmet av Island.

¹⁰⁵ NRK.no 26. juni 2023. *Norge lar russiske jakte på havbunnsmineraler ved Svalbard.*

¹⁰⁶ E24. *Eriksen Søreide om russisk mineraltillatelse: – Vi utsetter oss for en stor risiko.*

¹⁰⁷ *Brev fra den russiske ambassade til Utenriksdepartementet, 20. februar 2023.*

¹⁰⁸ *Det kongelige olje- og energidepartement. Tillatelse til vitenskapelige undersøkelser etter naturforekomster på den norske kontinentalsokkel.*

¹⁰⁹ *Det kongelige norske utenriksdepartement. Note til den russiske føderasjons ambassade, 2. juni 2023.*

¹¹⁰ *Interfax. ru. 26. juli 2023. МИД РФ счел неправомерными планы Норвегии по добыче металлов на шельфе у Шпицбергена (interfax.ru)*

Spørsmålet er hvordan Norge skal reagere hvis Russland eller andre land gjennomfører aktiviteter på kontinentalsokkelen som er i direkte strid med norske interesser. Norges forsering inn i Svalbardsonen er en balansegang på en farlig knivsegg.

Var det virkelig hensiktsmessig å bedrive et slikt farlig utenrikspolitisk spill for å sikre seg retten til utvinning av havbunnsmineraler og oljeressurser som verken var økonomisk eller miljø- og klimamessig forsvarlig?

Del 4

Ishavsimperialist eller forbilde i nord?

Mange vil assosiere begrepet imperialismen med en mektig stat som basert på sin militære, politiske og økonomiske makt tar seg urettmessig til rette utenfor egne landegrenser. Blant historikere beskrives perioden fra slutten av 1800-tallet og frem til første verdenskrig ofte som «Imperialismens tidsalder». En omfattende industrialisering krevde tilgang til stadig mer råvarer. De mektigste statene konkurrerte med hverandre om kolonier som de håpet skulle sikre dem både markeder for sine produkter og tilgang til billige råvarer. Men imperialismen har også blitt brukt for å beskrive stormakters politikk etter oppløsningen av koloniene. Dette gjelder for eksempel måten amerikanerne i tiårene etter andre verdenskrig har brukt sin overlegne militærmakt og økonomiske dominans til å sikre sine oljeinteresser, ikke minst i Midtøsten. Nå senest er imperialismen brukt for å beskrive Russlands angrep på Ukraina.

Det finnes ulike forklaringer på hva som var de avgjørende drivkreftene bak imperialismen. Var den materielle siden avgjørende: kontroll av råvarer, tilgang til markeder og høye profitter? Eller var ideologiske sider viktigere: som negative nasjonalistiske og militaristiske impulser der makt og herredømme var det sentrale – eller en mykere, paternalistisk variant, hvor de siviliserte skal ut å redde resten av verden?

Historikerne som beskrev den norske ishavsimperialismen i mellomkrigstiden la stor vekt på ideologi som drivkraft. Riktig nok var Norge en fangstnasjon. Mange hadde nok også forventinger til mulig lønnsom utvinning av råvarer. Men med mellomkrigstidens lave råvarepriser var utsikten til å kunne tjene på kontroll av områdene relativt små. Datidens VG, Tidens Tegn og Dagbladet heiet på de norske «okkupantene» på Grønland.¹¹¹ Men Norge var en svak, liten stat uten kapasitet til å sette militær makt bak kravene i nord. Svalbard ble gitt til Norge av datidens stormakter, men altså med et klart mandat. Heldigvis var det bare Quisling og hans Nasjonal Samling som ønsket å sette mer militær makt bak konflikten med Danmark om kontroll over Grønland.

I vår tid har tilgang til kritiske råvarer blitt viktigere enn noensinne for den økonomiske utviklingen i verden. Vi har blitt så mange og det materielle forbruket så stort at det er mer og mer realistisk at om ikke noen råvarer tar slutt, så blir de stadig vanskeligere tilgjengelig og dermed mer kostbare å utvinne. Sammen med klimautfordringene er dette med på å skape en grunnleggende annerledes situasjon i den forstand at den moderne sivilisasjonen slik vi kjenner den kan bryte sammen, hvis det ikke blir utviklet bærekraftige løsninger som samtidig eliminerer utslippene av klimagasser.

¹¹¹ Einar Arne Drivenes og Harald Dag Jølle (red.): *Norsk Polarhistorie, Bind 2. Vitenskapene*. Oslo 2004.

Vi har sett at en videre norsk petroleumsekspanjon nordover i Arktis og inn i Svalbardsonen, og en mulig utvinning av havbunnsmineraler på ekstreme dyp, mest sannsynlig vil bli et økonomisk underskudds foretagende. Det dreier seg altså om den gruppen råvarer som vil være uforholdsmessig kostbare og samtidig bidra til store klimautslipp i utvinningsprosessen. Dette på et tidspunkt hvor utslippene må gå mot null. Når den norske regjeringen er villig til å ta en så stor økonomisk og politisk risiko ved så aktivt å promotere og subsidiere slike virksomheter, ser det ut til å være en konsekvens av at den norske oljeindustrien har fått en så sterk egentygde at det ikke lenger er rasjonelle økonomiske vurderinger som driver utviklingen. Det er vanskelig å stå imot de svar deres lobbyister promoterer, selv når løsningen ikke tjener samfunnet som helhet. Det kan virke som taktikken med å fremheve fremtidige Soria Moria-slott som glittrer, forgyllt av gull, i det fjerne – er en vel så effektiv motivasjonsfaktor for politikere og sentrale embetsmenn, som for næringslivet selv.

Samtidig er det liten tvil at noen av kreftene som driver frem en slik utvikling har økonomiske motiver om mulige store overskudd. Det store oljefondet og det faktum at EU for en periode er avhengig av norsk gass har gjort Norge til en langt mektigere stat enn i mellomkrigstiden. Uavhengig av motiv og underliggende drivkrefter, vil mange andre land og miljø- og klimafor kjempere ellers i verden se en eventuell norsk fossilbasert ekspansjon inn i noen av jordklodens mest sårbare områder som en grådig, imperialistisk impuls – en dypvanns- og ishavsimperialisme hvor naturen og klimaet rammes. Fortsatt befinner Norge seg bare i startgropen, i forhold en mulig utvinning av havbunnsmineraler på dype, sårbare havbunnsområder i nord. Til tross for mange tiårs promotering fra staten har dessuten oljeindustriens praktiske forsering mot nord i Barentshavet gått tregt på grunn av rent fysiske forhold som vær, geologi og avstander. Dette er forhold vil bli mer utfordrende jo lenger nord man kommer. Likevel har Norge opprettholdt en gammel utenrikspolitisk ambisjon der det sentrale er erobre den omstridte kontinentalsokkelen i Svalbardsonen med det formål å kunne utvinne petroleumforekomster og mulige havbunnsmineraler her. Hvis Norge ikke klarer å vende i tide, er det liten tvil om hvor fremtidens konflikter vil stå og hva som vil påvirke den øvrige verdens syn på oss.

Det vil imidlertid dreie seg om en tragisk historisk feil fordi alternativene er så mye bedre.

Løsningen

Svaret på dilemmaet Norge befinner seg i på tampen av oljealderen, i klimakrisens tidlige fase, starter på Svalbard. Norge har ennå ikke gjort krav på kontinentalsokkelen på Svalbard. Hvis stortingsmeldingen om havbunnsmineraler blir akseptert og regjeringen gir selskaper helt konkrete tillatelser til å utvinne ressurser inne i Svalbardsonen, vil loddet være kastet. Det vil utløse en domino av hendelser hvor det vil være vanskelig å gå tilbake. Det samme gjelder hvis en regjering i dette tiåret skulle bestemme seg for å dele ut oljekonsesjoner i den store grunne delen av Svalbardsonen.

Kjernen i en norsk politikk i nordområdene må være å erklære en gang for alle at området som Norge definerer som fiskevernsonen rundt Svalbard er et særegent, sårbart område som må vernes for både utvinning av olje og gass og utvinning av havbunnsmineraler. Vern mot olje- og gassutvinning må også gjelde for utvinning av nedfrosset gass i form av metanhydrater.

Mens vern mot olje- og gassvirksomhet må gjelde de store relativt grunne områdene som består av sedimentære bergarter, må et forbud mot utvinning av havbunnsmineraler gjelde for dypbannsområdene rett vest for Svalbard. Dette er områder hvor havstrømmene går enten rett inn i fjordene eller nordover mot iskanten.

En utvidet vernesone rundt Svalbard kan gjennomføres på mange vis.

To alternativer peker seg ut:

1. Norge kan videreføre argumentasjonen Utenriksdepartementet har ført i de siste tiårene og hevde at kontinentalsokkelen opp til Svalbards territorialgrense på 20 kilometer er norsk. Ved å kombinere et krav om suverenitet over havbunnen i det aktuelle område med innføring av en vernesone, vil Norge møte langt større sympati ute i verden. Troen på at det finnes utvinnbare olje- og gassresurser i Svalbardsonen er utvilsomt mindre enn den var da Norge etablerte fiskevernsonen i det samme området i 1977. Men en forpliktelse til å la all olje og gass som måtte finne seg i sonen bli liggende i grunnen, vil kunne nøytralisere eller dempe interessen hos nasjoner som har holdt på rettighetene som Svalbardtraktaten gir dem ut fra et motiv om å sikre seg mulige andeler i inntektene fra en slik mulig utvinning. Norge okkuperte vannsøylen i Svalbardsonen med den begrunnelse at dette var nødvendig for å regulere fiskebestanden. Hvis Norge på tilsvarende vis velger å okkupere havbunnen med en tilsvarende begrunnelse om at hensikten er å blokkere området for utvinning av havbunnsmineraler og oljeutvinning, vil en slik handling fra Norge bli møtt med betydelig større sympati enn en okkupasjon for å sikre seg enerett til å drive en rovdrift på ressurser som av miljø- og klimagrunner bør bli liggende.

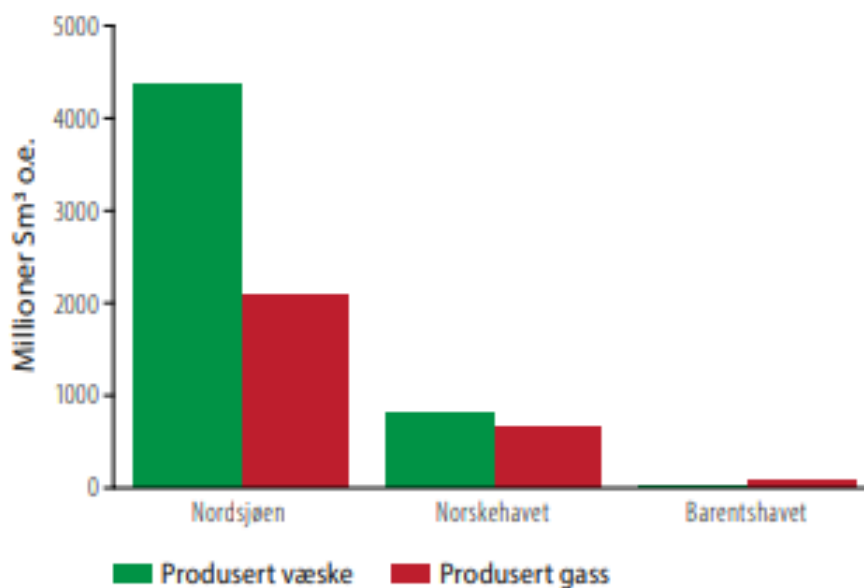
Men problemet med en slik strategi vil være at sannsynligheten er stor for at mange nasjoner fortsatt vil holde på at både kontinentalsokkelen og vannsøylen rundt Svalbard må omfattes av Svalbardtraktaten. Det andre alternativet peker seg ut som bedre.

2. Norge kan snu og akseptere de andre traktatsmedlemmenes syn på at Svalbard har en økonomisk sokkel som både omfatter vannsøylen og ressurser på og under havbunnen. I forskriften som lå til grunn for fiskevernsonen i 1977, ble det vist til at Norge hadde rett til å etablere en slik sone. Hvis utgangspunktet er at det ikke bør være aktuelt med miljø- og klimafinansierte aktiviteter i det samme området, finnes det imidlertid ikke lenger noen sterk grunn til å reservere seg fra andre lands syn om at Svalbardtraktatens bestemmelser må gjelde i hele dette området. Traktaten gir alle de rettighetene som skal til for å slå fast at eventuelle petroleumforekomster og havbunnsmineraler i området må bli liggende, i miljøet og klimaets navn. Norge trenger i praksis bare utvide reglene som allerede finnes for territorialsonen til å gjelde også havområdene denne grenser opp imot. Ordningen vil på alle vis styrke norsk suverenitet på Svalbard. Den vil samtidig gi et overoppsyn som sikrer at alle forholder seg til de regler som er satt av sysselmannen på Svalbard.

3. Hvorvidt et slikt overoppsyn skal utføres av kystvakten, som for fiskeriene i dag eller et eget oppsyn med en flåte på basert på Svalbard, kan forbli et åpent spørsmål. Det vesentlige er at det vil gi vernet en nærmest ubestridt internasjonal legitimitet. Vernet på Svalbard og sonen rundt Svalbard kan stå frem som et forbilde for hvordan verden i samspill mellom nasjoner og allmenningsinteresser kan gå frem for verne sårbare havområder.

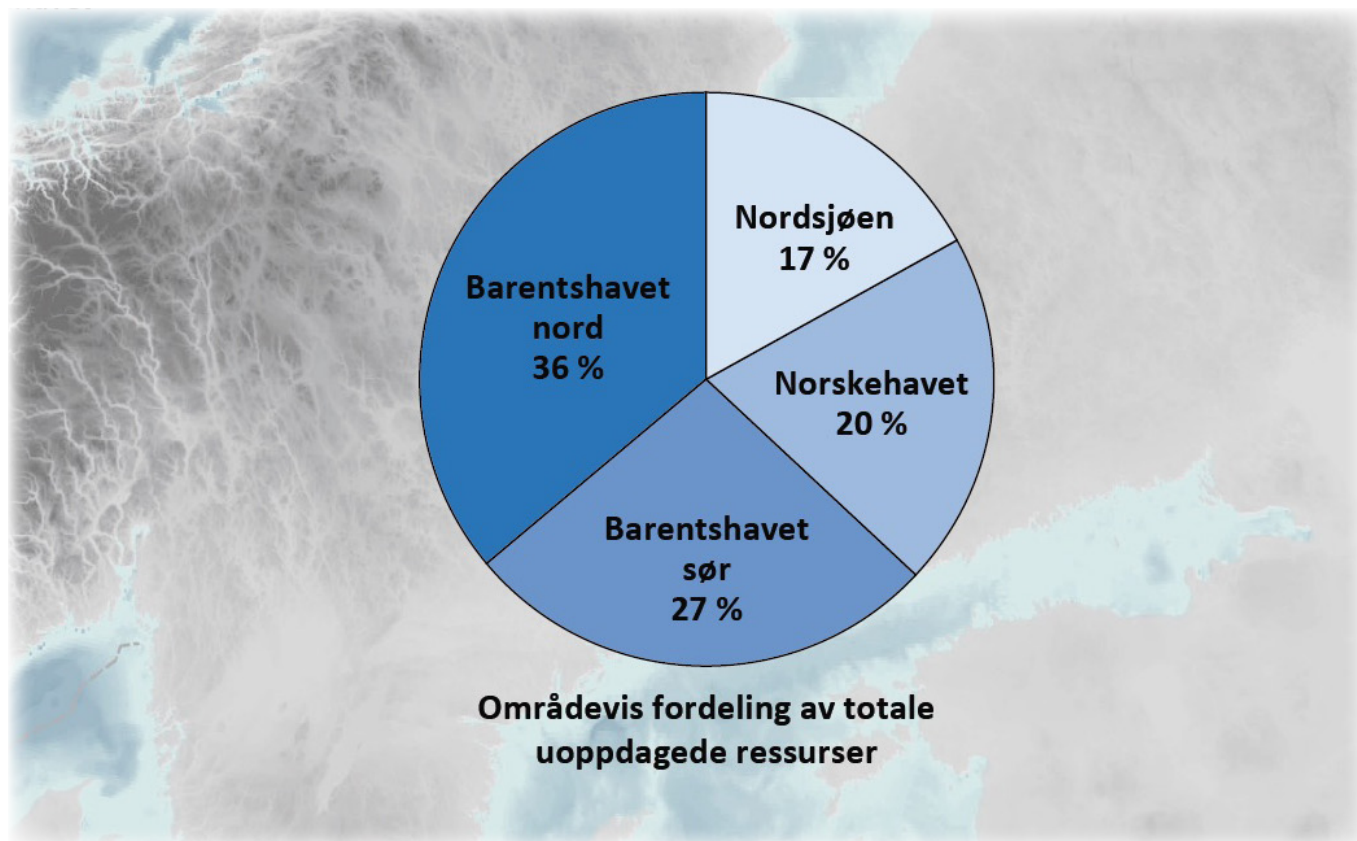
Et grønt slott i det fjerne

En endelig norsk fastsettelse av at petroleumsressursene i Svalbardsonen må bli liggende, vil samtidig være den mest effektive metoden for å starte en planmessig nedtrapping av oljeaktivitetene på norsk sokkel. Soria Moria, troen på at det finne mulige store ressurser som en gang i fremtiden skal åpne for en ny norsk olje- og gass-bonanza vil være fjernet. Oljeindustrien vil da vite hva den har å forholde seg til. Mange oljefolk har allerede i sitt stille sinn innsett at det er dit utviklingen går. Manglende funn, relativt dårlig geologi, høye kostnader, stor risiko i tilfelle ulykker og utslipp og ikke minst belastningen i utlandet ved å ved å produsere fra et av verdens mest sårbare områder – den økonomiske risikoen ved en slik satsing er stor. Vi har sett hvordan industrien som følge av den gunstige skattepakken kastet seg over små prosjekter lenger sør på norsk sokkel, med kortere tidshorisont, men samtidig større sannsynlighet for lønnsomhet. Figuren under understreker realitetene som oljefolk med lang fartstid i bransjen er fullt klar over. Søylene viser produksjonen i henholdsvis Nordsjøen, Norskehavet og Barentshavet frem til nå. Til tross for boring siden 1981 er produksjonen i Barentshavet minimal. Goliat-feltet synes bare så vidt. Men gassen fra Snøhvit-feltet, som forårsaker så store CO₂-utslipp med sitt LNG-anlegg, er minimal sammenlignet med gassen fra Nordsjøen og Norskehavet. Produksjonen fra Joan Canstberg-feltet vil ikke endre vesentlig på dette.

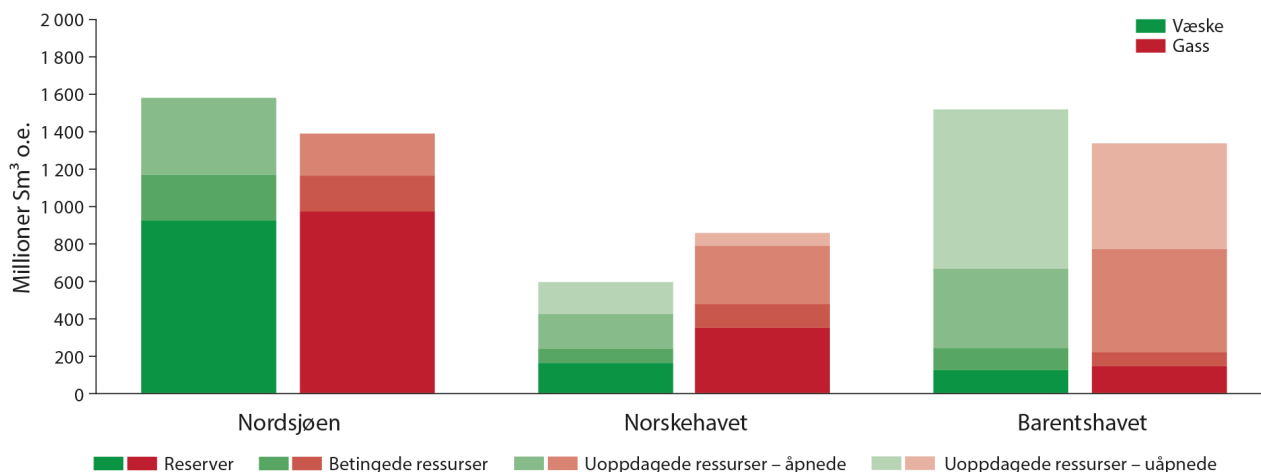

Figur 2.22 Produsert gass og væskevolum per 31.12.2021

Vi har sett at Oljedirektoratet i ressursrapporten fra 2022 viser til Barentshavet står for hele 63 prosent av uoppdagede ressurser på norsk sokkel. Men dette dreier seg altså om svært usikre tall. De 36 prosentene som måtte befinne seg i Svalbardsonen vil ikke under noen omstendigheter kunne produseres uten at en vesentlig del av ressursene vil ble hentet opp lenge etter 2050.

Figurene under som ser på allerede påviste reserver, betingede ressurser og uoppdagede ressurser i sammenheng, viser et langt mer realistisk bilde av situasjonen. Da med det viktige forbeholdet at alt over den mørkegrønne og den mørkerøde delen av figuren for Barentshavet er forbundet med stor usikkerhet, både når det gjelder muligheter for funn og kostnader. Av søylene går det frem at det allerede er påvist store reserver i Nordsjøen og Norskehavet som vil sikre inntekter til staten og arbeidsplasser til mange i oljeindustrien i lang tid fremover. Som det går frem er også mellomkategorien «betingede ressurser» også betydelig større for Nordsjøen og Norskehavet enn for Barentshavet. Betingede ressurser viser til funn hvor man gjennom investeringer i produksjonsteknologi kan øke utvinningsgraden betydelig.

Figur 2.3 Fordeling av gjenværende væske- og gassressurser (forventningsverdier) fordelt på havområder og klasser

Av søylene går det frem finnes store påviste reserver i Nordsjøen og Norskehavet som vil sikre både inntekter og arbeidsplasser til mange i oljeindustrien i lang tid fremover. Hvorvidt det er riktig å fortsatt investere i feltene lenger sør på norsk sokkel vil utvilsomt forbli en viktig diskusjon i fremtiden. Karbonbudsjettene kan bli så trange at heller ikke dette vil gi mening. Men til sammenligning med Barentshavet vil dette være investeringer hvor produksjonen vil komme på et langt tidligere tidspunkt.

Et vern av Svalbardsonen vil imidlertid ha en umiddelbar stor effekt på hva man kan forvente av samlede utslipp på norsk sokkel. I praksis vil en slik vernesone også virke betydelig inn på mellomkategorien «uoppdagede ressurser i åpnete områder». Som vi har sett virker tallene for fremtidige funn i Barentshavet sør urealistisk høye med tanke på funnraten frem til nå. Hvis muligheten for å gå videre mot nord elimineres, vil det med stor sannsynlighet virke inn også på mulighetene for funn i dette området. Særlig hvis et vern av Svalbardsonen kombineres med et vern i god avstand fra forskernes definisjon av iskanten. Dette vil i så fall også omfatte nordlige deler av områder som allerede er åpnet opp i Barentshavet sør.

Vi vil stå igjen med en oljevirkosomhet som med betydelige fremtidige inntekter i Nordsjøen og Norskehavet kan innstille seg på en nedtrapping som må komme. Dermed er det satt en grense som tilsier at omstillingen må starte nå. Samtidig vil Norge overfor resten av verden demonstrere at vi har gitt et vesentlig bidrag både til miljøet og klimaet ved å la betydelige potensielle petroleumsressurser bli liggende.

BKA er en tverrpolitisk organisasjon som setter framtida for barn og unge først.

Den menneskeskapte globale oppvarmingen er en etisk og eksistensiell utfordring, et spørsmål om rettferdighet mellom generasjonene og global solidaritet.

BKA vil påvirke opinion og politiske beslutninger, og arbeider for omfattende kutt i utslipp av klimagasser. Norge må gå foran som eksempel på at rike land kan og må kutte mest. Fossil energi må utfases raskest mulig. Samtidig må vi ta vare på natur og biologisk mangfold. Videre forbruksvekst må erstattes av nøkternhet og ressursparing.

BKA krever at Grunnloven § 112 blir tatt på alvor: «Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterslekten.»

**Besteforeldrenes klimaaksjon
Besøksadresse: Hausmannsgt. 19, 0182 Oslo
Postboks 1231 Vika, 0110 Oslo.
E-post: post@besteforeldreaksjonen.no
Organisasjonsnummer: 998 636 779**

